

Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána

Jorgalus: Sulo Aikio
Översättning: Cajsa Rudbacka-Lax
Pearbmagovva: Ilkka Syvänperä

© Metsähallitus 2011

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njadđojuvvon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-878-7 (njadđojuvvon)
ISBN 978-952-446-879-4 (pdf)

50 kpl
Kopijyvä Oy, Jyväskylä, 2011

Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána

METSÄHALLITUS

GOVVÁDUSLASTA

ALMMUSTAHTTI	Meahcceráddehus	ALMMUSTAHTTINJAHKI	2011
DOAIMANADDI	Meahcceráddehus	DOHKKEHANBEAIVEMEARRI	16.12.2010
LUHTOLAŠVUOHTA	Almmolaš	DIÁRANUMMIR	5826/623/2008
SUODJANGUOVLO-TIIPA/SUODJALAN-PROGRÁMMA	Meahcceguovlu, jekkiidsuodjalanguovlu		
GUOVLLU NAMMA	Muotkeduoddara meahcceguovlu		
NATURA 2000 -GUOVLLU NAMMA JA KODA	Muotkeduoddara áidalas meahcci FI 1300202		
GUOVLOOVTTADAT	Lappi luonddubálvalusat		
DAHKKI(T)	Meahciráddehus		
ALMMUSTAHTTIMA NAMMA	Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána		
ČOAHKKÁIGEASSU	<p>Meahcceguovlolága geatnegahttimiin Meahcceráddehus lea gárvvistan Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána, mainna figget guovllu meahcceluonddu seailuheapmái, luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorvudeapmái ja luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmái.</p> <p>Plánas ovdanbukton ulbmilat ja doaibmabijut gusket sihke Muotkeduoddara meahcceguovlui ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlui, mat ovttas leat Muotkeduoddara Natura-guovlu (FI 1300202).</p> <p>Plána vuodđuduvvá lágaide ja ásahusaide, guovllu luonddu ja geavaheami vuoddočielggadusaide, eanaohppaladdamiidda, čanasjoavkkuid ovdanbuktin oainnuide, ráddadallamiidda sámedikkiin ja dasa lassin báikkálaš olbmuid dieđuide ja máhcahakkii.</p> <p>Muotkeduoddara meahcceguovllu viidodat lea s. 157 000 ha, ja dat gullá ollásit sápmelaččaid ruovttuguvlui. Muotkeduoddara Natura-guovllu viidodat lea 158 028 ha.</p> <p>Muotkeduoddara áidalas meahcci lea luondduealáhusaiguin doaibmiide ja eará báikkiolbmuide dehálaš boazodoallo-, meahcebevdo-, guolástan-, luomečoaggin- ja áhpásmanguovlu. Guovlu gullá Muotkeduoddara ja Báišduoddara bálgošiid boazodoalloeatnamiidda.</p> <p>Guovllus eai leat merkejuvvon vánddardanbálgát, nu ahte geasseáiggi vánddardallan guovllus lea eanaš viehka vátna iešráđálas vánddardeapmi. Guovllu máttanuorteoasi čađa manná mohtorgielkámáđii, gosa čuohcá eanaš vánddardandeaddu dálveáigge.</p> <p>Plána lea ollásit fidnemis suomagiellii (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 84)</p>		
ČOAVDDASÁNIT	meahcceguovlu, sámekultuvra, boazodoallu, Natura 2000		
EARÁ DIEĐUT	Plána leaba čállán Elina Stolt ja Ilkka Syvänperä.		
RÁIDDU NAMMA JA NUMMIR	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 106 Meahciráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 106		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NJADDOJUUVVON)	978-952-446-878-7
ISSN (NJADDOJUUVVON)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-879-4
ISSN (PDF)	1796-2943		
SIIDOLOHKU	186 s.	GIELLA	davvisámegiella
GOASTTIDEADDJI	Meahciráddehus	PRENTENBÁIKI	Kopijyvä Oy
JUOHKKI	Meahciráddehus, luonddubálvalusat	HADDI	10 euro

KUVAILULEHTI

JULKAISIJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	2011
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	16.12.2010
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO	5826/623/2008
SUOJELUALUETYYPPI/ SUOJELUOHJELMA	erämaa-alue, soidensuojelualue		
ALUEEN NIMI			
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI	Muotkatunturin erämaa FI 1300202		
ALUEYKSIKKÖ	Lapin luontopalvelut		
TEKIJÄ(T)	Metsähallitus		
JULKAISUN NIMI	Muotkatunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma		
TIIVISTELMÄ	<p>Erämaailain velvoittamana Metsähallitus on laatinut Muotkatunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman, jolla pyritään alueen erämaaluonteen säilyttämiseen, luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaamiseen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseen.</p> <p>Suunnitelmassa esitetyt tavoitteet ja toimenpiteet koskevat sekä Muotkatunturin erämaa-aluetta että Terstojängän soidensuojelualueutta, jotka yhdessä muodostavat Muotkatunturin Natura-alueen (FI 1300202).</p> <p>Suunnitelma perustuu lakeihin ja asetuksiin, alueen luonnon ja käytön perusselvityksiin, maastokäynteihin, sidosryhmien esittämiin näkemyksiin, neuvotteluihin saamelaiskäräjien kanssa sekä paikallisen väestön tietoihin ja palautteeseen.</p> <p>Muotkatunturin erämaa-alue on pinta-alaltaan noin 157 000 ha, ja se kuuluu kokonaisuudessaan saamelaisten kotiseutualueeseen. Muotkatunturin Natura-alueen pinta-ala on 158 028 ha.</p> <p>Muotkatunturin erämaa on luontaiselinkeinojen harjoittajille ja muille paikkakuntalaisille tärkeä poronhoito-, metsästys-, kalastus-, hillastus- ja virkistysalue. Alue kuuluu Muotkatunturin ja Pais-tunturin paliskuntien poronhoitoalueisiin.</p> <p>Alueella ei ole merkittäviä retkeilyreitistöjä, joten kesäaikainen retkeily on pääosin suhteellisen vähäistä omatoimiretkeilyä. Alueen kaakkoisosan läpi kulkee moottorikelkkaura, jonne painottuu suuri osa retkeilypaineesta talviaikana.</p> <p>Suunnitelma on julkaistu kokonaan myös suomenkielellä (Metsähallituksen luonnonsuojelu-julkaisuja. Sarja C 84)</p>		
AVAINSANAT	erämaa-alue, saamelaiskulttuuri, poronhoito, Natura 2000		
MUUT TIEDOT	Suunnitelman ovat kirjoittaneet Elina Stolt ja Ilkka Syvänperä.		
SARJAN NIMI JA NUMERO	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 106		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (PAINETTU)	978-952-446-878-7
ISSN (PAINETTU)	1799-5396	ISBN (VERKKOJULKAISU)	978-952-446-879-4
ISSN (VERKKOJULK.)	1796-2943		
SIVUMÄÄRÄ	186 s.	KIELI	saame
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAikka	Kopijyvä Oy
JAKAJA	Metsähallitus, luontopalvelut	HINTA	10 euroa

PRESENTATIONSBLAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	2011
UPPDRAGSGIVARE	Forststyrelsen	DATUM FÖR GODKÄNNANDE	16.12.2010
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	5826/623/2008
TYP AV SKYDDSSOMRÅDE/SKYDDSPROGRAM	ödemarksområde, myrskyddsområde		
OMRÅDETS NAMN	Muotkatunturi ödemark FI 1300202		
NATURA 2000 -OMRÅDETS NAMN OCH KOD	Lapplands naturtjänster		
REGIONENHET	Forststyrelsen		
FÖRFATTARE			
PUBLIKATION	Skötsel- och användningsplan för Muotkatunturi ödemarksområde		
SAMMANDRAG	<p>På grund av de krav som ödemarkslagen ställer har Forststyrelsen utarbetat en skötsel- och användningsplan för Muotkatunturi ödemark. I och med planen strävar man efter att bevara områdets ödemarkskaraktär, trygga naturnäringarna och den samiska kulturen samt utveckla ett mångsidigt utnyttjande av naturen och förutsättningarna för detta.</p> <p>De mål och åtgärder som presenterats i planen berör både Muotkatunturi ödemarksområde och Terstojänkä myrskyddsområde, tillsammans bildar dessa två Natura-området Muotkatunturi (FI 1300202).</p> <p>Planen baserar sig på lagar och förordningar, grundläggande utredningar om områdets natur och användning, terrängbesök, intressentgruppernas synpunkter, förhandlingar med sametinget samt uppgifter och respons från den lokala befolkningen.</p> <p>Arealen av Muotkatunturi ödemarksområde är ca 157 000 ha, och det ligger helt och hållet inom samernas hembygdsområde. Arealen av Natura-området Muotkatunturi är 158 028 ha.</p> <p>För utövare av naturnäringar och den övriga lokalbefolkningen är Muotkatunturi ödemark viktig som renskötsel-, jakt-, fiske-, bärplocknings- och rekreationsområde. Området hör till Muotkatunturi och Paistunturi renbeteslags renskötselområden.</p> <p>Det finns inget markerat vandringsledsnät på området, vilket betyder att de relativt få vandrare som rör sig där sommartid gör det på egen hand. Genom områdets sydöstra del går en snöskoterled, dit samlas den största delen av friluftsverksamheten under vintern.</p> <p>Planen finns i sin helhet också på finska (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 84)</p>		
NYCKELORD	ödemarksområde, samekultur, renskötsel, Natura 2000		
ANDRA UPPGIFTER	Skötsel- och användningsplanen har skrivits av Elina Stolt och Ilkka Syvänperä.		
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 106		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (HÄFTAD)	978-952-446-878-7
ISSN (HÄFTAD)	1799-5396	ISBN (ONLINE)	978-952-446-879-4
ISSN (ONLINE)	1796-2943		
SIDANTAL	186 s.	SPRÅK	samiska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	Kopijyvä Oy
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, naturtjänster	PRIS	10 euro

Sisdoallu

1 Laidehus	13
1.1 Suoma áidalas meahcit	13
1.2 Jekkiidsuodjalanguovllut	14
1.3 Plánenviidodat	14
1.3.1 Muotkeduoddara meahcceguovllu	14
1.3.2 Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu	16
1.4 Plánema vuodđu ja vuolggasajit	16
1.5 Plánenproseassa	17
GUOVLLU LUONDU JA DÁSSÁŠ GEAVAHEAPMI	19
2 Luondu ja historjá	19
2.1 Oppalašgovváduš	19
2.2 Geologiija ja geomorfologiija	20
2.3 Čázádagat ja jeakkit	21
2.4 Natura-luonddutiipat	21
2.4.1 Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu	21
2.5 Šaddogardi ja šattut	23
2.5.1 Áitatvuollásaš šattut	23
2.6 Guolit	24
2.7 Lottit	25
2.8 Njiččehasat	26
2.9 Historjá	28
2.9.1 Vuodđudanhistorjá	28
2.9.2 Guovllugeavaheami historjá	28
2.10 Dáláš geavaheapmi	30
2.11 Eanageavahananalysa	30
2.12 Oktiigeassu deháleamos árvvuin suodjaleami ja geavaheami ektui	35
DIKŠUN JA GEAVAHEAPMI	36
3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat	36
3.1 Meahcceguovloláhka	36
3.2 Jekkiidsuodjalanláhka ja -ásahus	37
3.3 Natura 2000 -fierpmádat	37
3.4 Eanageavahan- ja huksenláhka	37
3.4.1 Lávvabargu	38
3.5 Láhka Meahccerádddehusas	39
3.6 Sáme kultuvrra dordvudeapmi	40
3.6.1 Suoma vuoddoláhka	40
3.6.2 ON:a SP-soahpamuš	40
3.6.3 Áššegirjijt Suoma republiikka searvamis Eurohpa uniovdnii, beavdegirji nr. 3 sápmelaččain	40
3.6.4 ILO soahpamuš nr 169, mii guoská eamiálbmogiid vuoigatvuodaide	41
3.6.5 ON julggáštuš eamiálbmogiid vuoigatvuodain	41
3.6.6 Biodiversitehtasoahpamuš	42
3.6.7 Láhka sámedikkis	43
3.6.8 Láhka Meahccerádddehusas sáme kultuvrra dordvun	43
3.6.9 Eanageavahan- ja huksenláhka sáme kultuvrra dordvun	44
3.6.10 Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka	44

3.6.11 Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma.....	44
3.6.12 Ovttavewardásašvuodáláhka.....	45
3.6.13 Ovttavewardásašvuodaplána.....	45
3.6.14 Sámi giellaláhka.....	45
3.7 Boazodoalloláhka.....	46
3.8 Meahcceráđdehusa ásahan dikšun- ja geavahanulbmilat.....	46
4 Avádatguovlojuohku.....	47
4.1 Avádagaid ásaheami ulbmilat ja vuolggasajit.....	47
4.2 Avádagaid ásaheami vuoduštusat Muotkeduoddara meahcceguovllus.....	47
4.3 Avádatjuohku.....	48
4.3.1 Virkkosmahttinavádat.....	48
4.3.2 Boaittoavádat.....	49
5 Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun.....	51
5.1 Dálá dilli.....	51
5.1.1 Luonddusuodjaleapmi ja meahcceguovloláhka.....	51
5.1.2 Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat luonddusuodjaleamis.....	51
5.1.3 Árbevirolaš duovdagat.....	52
5.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat.....	52
5.3 Čuovvun.....	53
6 Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun.....	55
6.1 Dálá dilli.....	55
6.1.1 Sámekultuvra.....	55
6.1.2 Sápmelaš kulturduovddaoainnus.....	56
6.1.3 Dološ bázahusat.....	57
6.1.4 Duovddaoainnus ja huksejuvvon kulturárbi.....	59
6.1.5 Kulturárbečuožáhagaide čuohcci áitagat.....	59
6.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat.....	60
6.2.1 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaimmamis.....	61
6.3 Čuovvun.....	62
7 Luonddu virkkosmahttingeavahus ja luondduturisma.....	63
7.1 Virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma mearri ja luondu.....	63
7.2 Virkkosmahttingeavahus.....	64
7.2.1 Virkkosmahttingeavaheami ráhkadagat ja bálgát.....	64
7.2.2 Virkkosmahttingeavahus ja meahcceguovloláhka.....	66
7.2.3 Virkkosmahttingeavahus ja jekkiidsuodjalanásahus.....	66
7.2.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat.....	66
7.2.5 Čuovvun.....	67
7.3 Luondduoahpisteapmi ja oahpahušgeavaheapmi.....	68
7.3.1 Dálá dilli.....	68
7.3.2 Ulbmilat.....	68
7.3.3 Doibmiibidjamat.....	68
7.3.4 Čuovvun.....	68
7.4 Luondduturisma ja turisma eará fitnodatdoaimma.....	69
7.4.1 Dálá dilli.....	69
7.4.2 Ulbmilat.....	69
7.4.3 Doibmiibidjamat.....	69

7.5	Bálvalusráhkadagaid fuolahus	70
7.5.1	Dálá dilli.....	70
7.5.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	70
8	Boazodoallu.....	71
8.1	Dálá dilli.....	71
8.1.1	Muotkeduoddara bálggus	71
8.1.2	Báišduoddara bálggus	72
8.2	Boazodoallu ja meahceguovloláhka.....	74
8.3	Boazodoallu ja jekkiidsuodjalanláhka	75
8.4	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	75
9	Guollečáziid dikšun ja guollebivdu.....	76
9.1	Guollebivddu mearkkašupmi	76
9.2	Guollebivdovuoigatvuohta ja guollebivdogáržžideamit	77
9.3	Earenoamášvudot guollebivdu	78
9.4	Guollegilvimat	79
9.5	Guollebivdu ja meahceguovloláhka	79
9.6	Guollebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka.....	79
9.7	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	80
9.7.1	Guolledávddaid leavvama eastadeapmi	80
9.8	Čuovvun.....	81
10	Fuoddogáhtten ja meahcebivdu	82
10.1	Dálá dilli.....	82
10.1.1	Meahcebivdovuoigatvuohta.....	82
10.1.2	Fuoddogáhtten ja meahcebivdu Muotkeduoddara meahceguovllus	82
10.2	Meahcebivdu ja meahceguovloláhka.....	85
10.3	Meahcebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka	85
10.4	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	85
10.5	Čuovvun	86
11	Johtalus ja lihcadeapmi.....	87
11.1	Geainnut	87
11.1.1	Dálá dilli	87
11.1.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	87
11.2	Meahcejohtalus.....	88
11.2.1	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	89
11.2.2	Čuovvun	91
11.3	Áibmojohtalus.....	92
11.3.1	Dálá dilli	92
11.3.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat.....	92
11.4	Čáhcejohtalus	92
12	Luonddu eará geavaheapmi	93
12.1	Murjen ja guopparčoaggin	93
12.1.1	Dálá dilli	93
12.1.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	93
12.2	Málbmaohcan ja ruvkedoaimma	93
12.2.1	Dálá dilli	93
12.2.2	Ruvkedoaimma stivrejeaddji seadáhusat.....	94
12.2.3	Meahcceráddehus ja ruvkeláhka	94
12.2.4	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	94

12.3	Eanaávdnasiid váldin.....	95
12.3.1	Dálá dilli.....	95
12.3.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	95
12.4	Lavnjji váldin	95
12.4.1	Dálá dilli.....	95
12.4.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	95
12.5	Muoraid geavaheapmi	95
12.5.1	Dálá dilli.....	95
12.5.2	Muoraid geavaheapmi ja meahceguovloláhka	96
12.5.3	Muoraid geavaheapmi ja jekkiidsuodjalanláhka	96
12.5.4	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	96
13	Dutkamuš	97
13.1	Dálá dilli.....	97
13.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	97
14	Doibmiibidjanplánat	99
15	Plánenviidodaga olggobealát eanageavaheapmi.....	99
HÁLDDAHUS JA OLLAŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT		100
16	Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi.....	100
16.1	Dálá dilli.....	100
16.2	Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi meahceguovlluin	102
16.3	Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi jekkiidsuodjalanguovlluin.....	102
16.4	Eanageavahan- ja huksenláhka.....	103
16.5	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	103
16.5.1	Gustováš geavahanvuoigatvuohta- ja láigosoahpamušat	103
16.5.2	Odđa soahpamušat.....	104
16.5.3	Oanehisáigásaš lobit gohttemii ja vuoigastansaji doallamii	106
16.6	Čuovvun	106
17	Dorvvolašvuohta ja gádjundoaibma.....	107
18	Bearráigeahčču	108
18.1	Dálá dilli.....	108
18.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	109
19	Ovttasbargu	110
19.1	Dálá dilli.....	110
19.2	Ulbmilat ja doibmiibidjamat	111
20	Resurssat ja áigemearit.....	112
20.1	Jahkásaš golut	112
20.2	Investeremat	112
21	Plána váikkuhusaid árvvoštallan.....	113
21.1	Birasváikkuhusaid árvvoštallan meahceguovloplánemis.....	113
21.2	Plána birasváikkuhusat.....	114
21.2.1	Ekologalaš váikkuhusat.....	114
21.2.2	Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat.....	116
21.2.3	Ekonomalaš váikkuhusat.....	119

21.3 Oktiigeassu ja boađusoavilat.....	121
Gáldut/Girjjálašvuohta.....	122
Lavttat	133
Lavtta 1 Plána ovttasbargojoavkkut ja plánenčoahkkimiin ovdanbohtán oaivilat ja daid vuhtiiváldin plánas.....	133
Lavtta 2 Sámedikki árvoštallan plána váikkuhusain sáme kultuvrii	144
Lavtta 3 Cealkámušoktiigeassu ja gulaskuddama áigge bohtán máhcahagat	152
Lavtta 4 Muotkeduoddara meahceguovllu čázádagat ja golggiidanguovllut.....	174
Lavtta 5 Muotkeduoddara meahceguovllu Natura-luonddutiipat	175
Lavtta 6 Muotkeduoddara meahceguovllu ja lagasguovllu áitatvuollásaš bohce- šattuid ja sámmáliid dovddus dihttonsajit	176
Lavtta 7 Muotkeduoddara guovllus gávdnon áitatvuollásaš ja geahčuvuollásaš ja maiddái guovlludásis áitatvuollásaš lottit.....	177
Lavtta 8 Oktiigeassutabealla njiččehasain, mat dihttojit Muotkeduoddara meahce- guovllus	178
Lavtta 9 Válddus Davvi-Sámi eatnangottelávas	179
Lavtta 10 Muotkeduoddara meahceguovllu bissovaš dološ bázahusat, mat leat dieđus	180
Lavtta 11 Birasministeriija nannenbreivi	181

1 Láidehus

1.1 Suoma áidalas meahcit

Suomas vuoddudedje meahcceguovlolágain (62/1991) jagis 1991 12 meahcceguovllu, maid viidodat lea oktii buot sullii 1,5 miljovna hektára. Dáin ovcci leat ollásit ja okta goalmátoasistis sápmelaččaid ruovttuguovllus.

Rikkaidgaskašat áidalas mehciid meroštallet guovlun, mat leat viidásat, boaittoealde, geainnoheamit, measta ássameahtumat ja buorre muddui luonddudilis. Meroštallan heive muhtin várrejumiiguin Suomage meahcceguovlluide. Suoma áidalas meahcit leat goittotge leamaš ja leat ainge olbmuid anus. Danin dat eai leat ollásit luonddudilis, ássameahtumat eaige maiddái ollásit boaittoealde (Meahcceguovlokomitea smiehtamuš 1988). Dáláš meahccevuojánat – mohtorgielkkát, meahccebiillat ja njealjejuvllagat – dahket vejolažžan measta birranjakhkásaš beassama áidalas guovlluide.

Sámegeielas ii leat álgoálggus sátni **erämaa**¹. Sápmelaččat hállet **meahcis**, mii gokčá earáge go guovllu, gos leat muorat. Sápmelaččaide jeaggi ja báljes duottarge lea meahcci. Earenoamážit vuovde- ja boazosápmelaččat leat goittotge oasi jagis ássan vuvddiin ja duoddariin ássansaji fárreheamiin meahcivaljji, guollebođu ja gohtuneatnamiid mielde. (Meahcceráđdehus 2000c)

Suopmelaččaide áidalas meahcci mearkaša earenoamážit luondduvidá, geainnohis, ássameahtun, boaittoeale guovllu, man mihtilmas beliide gullet vuovddit, jeakkit, luoduvuovddit ja buhtes čázadagat. Suopmelaččat jurddašit áidalas mehciid birra konservatiivvalaččat ja seailleheaddjiláhkai. Áidalas meahccái gullin dohkkehuvvojit guhkesmuorat, ávdinstobut, dolastallansajit, lávut, oahpistanmearkkat ja bálgát. (Hallikainen 1998)

Suopmelaš meahccedoahpaga ruohttasat leat bivdokultuvrras. Áidalas meahccin leat gohčodan viiddis boaittoeatnamiid, maida olahedje sierraguhkkosaš guolástan- ja meahcebevdomátkkiid daid áiggiid, go bivdu attii eanaš oasi áigái bođus. Áidalas meahcit váikkuhit ain davveolbmo eallimii – ja nuppe dáfus olbmuid doaimmat váikkuhit meahcceguovlluide. Dát guovtteguvllot oktavuoha lea davi eallinvuogi vuodđu. Dálá áiggis áidalas meahcit mearkašit báikkálaš ássiide áigái boah togáldu, kulturárbbi ja áhpásmahttinvejolašvuodaid. Sii fidnejit meahcceguovlluin bođuid boazodoalus, guollebivddus, meahcebevddus, luomečoaggimis ja luondduturismmas.

Áidalas mehciid ráját eai leat ráját báikkálaš olbmuide, dannego boazodoallu, meahcebevdu ja guollebevdu leat vejolaččat áidalas mehciin ja daid olggobealde. Dábálaččat luonduge lea seammalágan. Hárvvat ássojuvvon davvin áidalas meahcit leat oasis viidásut luodulágan guovloppalašvuodain. Dain iešguđegisge lea iežas ássan- ja ealáhushistorjá, mii vuhtto maiddái dálá geavaheaddjiin ja geavahanvugiin.

Luodulágan guovllut ollet riikka rájáid rastá, go guovlluid luondu ja maiddái ássan- ja kulturhistorjá leat seammasullasaččat. Báikkálaš ássit leat árbevirolaččat johtalan rájáid rastá oalle friddja.

¹ (áidalas meahcci dahjege luohu), jorgaleaddji fuom.

Suoma meahceguovloláhka (62/1991) vuolgá ovddabealde govvejuvvon árbevieruin ja daid gudnejahttimis. Suoma áidalas meahcit leat vuodđuduvvon sealluhit sihke luonddu- ja kultur-árvvuid. Sáni **kultuvra** sáhhtá áddet viidát nu, ahte dat sisdoallá earret dihto eallinvuogi, maiddá duon eallinvuohká gullelaš ekonomalaš árvvuid ja doaimmaid. Dát olbmo ja luonddu oktavuoda dovddasteapmi vuhtto áidalas mehciid rájáid geassimis. Dat eai ráddjejuvvon dušše fal ”gáiddus-vuohta geainnus” -kriteraid mielde iige dain gáibiduvvon dievaslaš ássameahtunvuohta iige luondduvidádilli (Meahceguovlokomitea 1988).

1.2 Jekkiidsuodjalanguovllut

Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu, mii lea plánenguovllu siste, lea vuodđuduvvon boares luonddusuodjalanlágain (71/1923) earenoamáš suodjalanguovlun. Riikkaráđdehusa evttohusa (20/1988) dárkilis vuodustusaid mielde

deháleamos ášši jekkiidsuodjalanguovlluid vuodđudettiin lea sihkarastit guovlluid luonddu-vida čáhcedili seailuma. Ráfáidahttinmearrádusaiguin lea nie dárkkuhus gieldivt rávaroggamis guovlluid, váldimis eanaávdnasiid ja maiddá dahkamis visot earáge dakkár doaimmaid, mat sáhhtet nuppástuhttit jeaggeguovllu luondduvida čáhcedásedeattu. Dan sadjái luonddue-láhusaiguin bargan, nugo boazodoallu, meahcebivdu ja guollebivdu ja maiddá murjiid ja guobbariid čoaggin, livččii lobálaš jekkiidsuodjalanguovllus.

1.3 Plánenviidodat

Plánenviidodat sisdoallá Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii gullelaš Muotkeduoddara meahceguovllu Natura-guovllu (FI 1300202) stáhta eatnamiid. Natura-guovlui gullá Muotkeduoddara meahceguovlu (EMA) ja maiddá Tearstojeakki guovlu (SSO, SSA). Muotkeduoddara meahceguovlu lea vuodđuduvvon meahceguovlolágain (62/1991) ja Tearstojeakki guovlu lea vuodđuduvvon luonddusuodjalanlágain (1096/1996) jekkiidsuodjalanguovlun (SSA). Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu siste lea velá sullii 7 ha priváhtaana, mii gullá jekkiidsuodjalan-prográmmaguovlui (SSO). Natura-diehtoskovádaga mielde Muotkeduoddara meahci Natura-viidodat čohkiida Muotkeduoddara meahceguovllus ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Ákšojávri jekkiidsuodjalanprográmmačuozáhaga lulimus geažit ollet kártamateriálas goittotge Natura-guovlui (sullii 7,7 ha). Diet namalas guovlu sidoallá sullii 1,1 % Ákšojávri jekkiid-suodjalanprográmmaguovllus, man olles viidodat lea birrasii 683 ha. Geavadis jearaldat lea kártamateriálaid sierralágan digitastindárkodagas, ja Ákšojávri jeakkit eai gula Muotkeduoddara meahci Natura-guovlui eaige ná maiddá plánenguovlui.

1.3.1 Muotkeduoddara meahceguovlu

Muotkeduoddara (Myedhitsuoddâreh–Muotkeduoddarat) áidalas meahcci lea davimus oasis Suoma, Ohcejoga (Ohcejohka) ja Anára (Anár–Aanaar) gielda guovllus (govva 1) ja dan viidodat lea sullii 157 000 ha. Meahceguovllu guhkkodat lea eanemustá sullii 50 kilomehtera. Muotkeduoddara áidalas meahcci báhcá golmma geainnu sisa. Áidalas meahci rájá gáidodat váldo-geainnuin lea dábálaččat sullii 2–4 kilomehtera. Gáidosepmosis geainnus meahceguovllu rádjá lea guovllu viesttarmáttaoasis, gos lea sullii ovcci kilomehtera eatnangeainnu rávdii.

Gova 1. Muotkeduoddara meahcceguovllu sajádat ja váldoeanageavahanluohkkát. © Meahcceráđđehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

Meahceguovlu báhcá almmolaš geainnuid olggobeallái, muhto guovllu siste priváhta eatnamiid- da dolvot máđiijat ja geinnodagat. Ohcejoga gieldda bealde meahceguovllus leat guokte geasse- áigásaš meahcevuojáhaga, maidda báikki olbmui lea vejolašvuohta fidnet johtinlobi. Vuojáha- gat leat ihtán 1950–1970-loguin, go dalle meahccái manne traktoriiguin bivdit guoli ja čoaggit luopmániid. Anára gieldda bealde geasseáigásaš meahccelohpevuojáhagat eai leat. Bartagáldu (Porttákaldee–Bartagáldu) bigálusbáikái vuolgá Rántelis (Rántel–Ranttil) Muotkeduoddara bálgosa priváhta máđii, mii doalvu meahceguovllu sisa. Bartagáldu bigálusbáikki geaidnu lea gidde- juvvon lohkkabummain.

Muotkeduoddara áidalas meahcci gullá ollásit sápmelaččaid ruovttuguvlui. Guovlu gullá eanaš osiin Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga alpiinnalaš avádhkii (F I1300202), guovllu máttaoasit gullet maiddái boreála avádhkii. EU komiššuvdna lea loahpalaččat dohkkehan Suoma visot SCI-evttohusaid. Komiššuvdna šiehtai alpiinnalaš luonddueatnandiedalaš avádhkii guoske- vaš guovlologahallamis 22.12.2003 ja boreála avádhkii guoskevaš logahallamis 13.1.2005 (www.ymparisto.fi).

1.3.2 Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu

Tearstojeakki (Tiärstoojegggi) jekkiidsuodjalanguovlu lea Muotkeduoddara meahceguovllu siste dan máttanuorteosis (govva 1). Guovllu viidodat lea sullii 2 300 hektára. Tearstojeakkis bessejit áitatvuollásaš ja hárvanaš loddešlájat. Jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodđduuvvon lágain 851/1988 ja geavaheami stivrejeddji seadáhusat gávdnojit ásahusas 852/1988.

Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullá Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii oassin Muotkeduoddara meahceguovllu Natura-guovllus (FI 1300202).

1.4 Plánema vuodđu ja vuolggasajit

Meahceguovloláhka (62/1991) geatnegahtta Meahcceráđdehusa gárvvistit meahceguovlluide dikšun- ja geavahanplánaid. Muotkeduoddara meahceguovlui ii leat ovdal gárvvistuvvon dikšun- ja geavahanplána. Dan maŋná go birasministeria lea nannen dikšun- ja geavahanplána Meahcceráđdehus lea geatnegas doaibmat plána mielde.

Plánas mannet vuos čada oanehaččat fáddájuogu mielde plánenviidodaga duogášdieduid ja plánema vuolggasajiid, man maŋná ovdanbuktet dikšuma ja geavaheami aitosaš linjágeassimiid.

Plána galgá dárkkistuvvot 10–15 jagi gaskkain dahje dávjjibutge, ja dárkkisteapmi berre dáhpá- huvvat oassálasti plánema vuodđojurdagiin. Goittotge plána váldolinjját – nugo ovdamearkka dihte juohkin avádagaide ja dasa vuodđduuvvi eanageavaheami stivren – lea dárkkuhuvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš.

Meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánema vuolggasadjin leat suvdilis ovdáneami prográm- mat. Sisdoalu ja proseassa hárrái meahceguovloplánat ja daid gárvvisteapmi čuvvot **Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma** (2006) earenoamážit dan logu 1.3 **Birrasa ásahan vuolggasajit** oasis. Plánemis leat sámi oaidninvuogi lassin váldojuvvon oppalaččat vuhtii guovllu visot áššáioasálas geavaheaddji- ja čanasjoavkkut oktan sin vuoigatvuodaiguin ja maiddái Suoma gustovaš láhkaásaheapmi ja ON:a siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoski oppalaš- soahpamuša 27. artihkal.

Meahcceráđđehusa luondduvaljjodatplánen lea stáhta eatnamiin ja čáziin gávdnovaš luondduvaljjiid mánggajuksanmearálaš dikšuma ja geavaheami plánen. Dat čohkiida guovlluid geavaheami válđoáššiid plánemis ja maiddá luondduvaljjodagaid dikšuma plánemis. Luondduvaljjodatplánema boadusin dárkkistuvvojit luondduvaljjiid geavaheami deattuhusat ja maiddá guovddášdoaimmaid mihttemat (Meahcceráđđehus 2007b). Davvi-Sámi luondduvaljjodatplána gárvvistuvai jagis 1999 (Sandström je. 2000) ja luondduvaljjodatplána dárkkisteapmi dahkkui jagis 2005–2006 (Sihvo je. 2006).

Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána vuodduuvvá lágaide ja ásaheami, Davvi-Sámi luondduvaljjodatplánii, guovllu luonddu, geavaheami ja báikenamaid govvejeaddji čielggadusaide, meahcceoahppaladdamiidda, Meahcceráđđehusa bargoveaga guovllu dikšumis čoggon vásáheami, dieđuide ja ovdal eará meahcceguovlluide gárvvistuvvon dikšun- ja geavahanplánaide, čanasjoavkkuid ovdanbuktin oainnuide ja maiddá báikkálaš olbmuid addin máhcahakkii. Plánenproseassa oassálastimiin ja rabas diehtjuohkimiin ollašuttet ja ovddidit buorre hálddaha ja riektedorvvu halddahusaššiin hálddahušlága (434/2003) mielde.

Plánas ovdanbukton ulbmilat ja doibmiidjamat gusket sihke meahcceguovlui ja plánii sisabiddjon eará guovlluide, jos sierra ii earáláhkai máinnašuvvo.

Plána gárvvisteamis leat čuvvon Meahcceráđđehusa plánenrávvagiid (2002a–b ja 2007a–b, Sandström je. 2000, Sihvo je. 2006).

1.5 Plánenproseassa

Meahcceguovllus leat gárvvistuvvon vuoddočielggadusat báikenamahusain (Mattus, ii almmustahtton) ja guovllu geologiijas (Johansson je., ii almmustahtton). Meahcceguovllu kulturhistorjá lea dutkojuvvon unnán ja easka dáid mannan jagiin Bealdejoga (Piäldoojuuhâ), Bealdejávri (Piäldoojävri) ja Giellajoga (Kiälláájuuhâ) birrasii lea dahkkon arkeologalaš vákšunmátki jagis 2005 (Seitsonen je. 2005) ja arkeologalaš lasseinventeren ja maiddá unnalágan roggamat jagis 2006 (Seitsonen je. 2006a, Seitsonen je. 2006b). Ráhkkanahhtima vuolde lea maiddá pro gradu -oahppobargu vánddardeami váikkuhusain guovllu dološbázahusaide (Köngäs 2008). Guovllus dihtton ealli- ja šaddoslájaid luonddusuodjalusdilis ii leat čadahuvvon sierra vuoddočielggadus, Meahcceráđđehus ja Lappi birasguovddáš čuvvot goittotge guovllu luonddudili jeavddalaččat ja meahcceráđđehusa luonddusuodjalanproseassa čohkke čielggadusa guovllu dálá luonddusuodjalusdilis dán dikšun- ja geavahanplánii. Guovllus lea gárvvistuvvon **Muotkeduoddara meahcceguovllu šaddogardi ja virkkosmahttingeavaheami ráhkadagat** -nammasaš kárta, mii lea fidnemis Meahcceráđđehusa Avvila doaimbábáikkis. Guovllu geologiijai, lundui, báikenamaide ja dološbázahusaide guoskevaš čielggadusaid almmustahttet vejolašvuodaid mielde iehčanas preanttusin, ja daid mannet čađa čeahkkáigeassun dán plánas.

Plánenproseassa ollašuttin lea leamaš jagiin 2007–2008 spesiálplánejeaddji Ilkka Syvänperä (oppalašvástu plána gárvvisteamis ja maiddá kárttain ja báikedieđuin). Plána várás nammaduvvui Meahcceráđđehusa áššedovdiin prošeaktajoavku. Dasa gulle spesiálplánejeaddji Elina Stolt (guovlluid hálddašeami vástui gullevaš áššedovdamuš), suodjalanbiologa Mia Vuomajoki (eallišlájat, šaddoslájat ja luonddutiipat), meahcebivdoplánejeaddji Jarmo Katajamaa (meahcebivdu) ja luonddumeahccemeaštir Aimo Leppäkangas (luonddu virkkosmahttingeavahus). Kulturhistorjjálaš oassái lea teavstta buvttadan spesiálplánejeaddji Pirjo Rautiainen ja guovllu njiččasain ja maiddá lottiin lea čállán spesiálplánejeaddji Pekka Sulkava.

Plána várás vuodđuduvvui ovttasbargojoavku, masa nammadedje iežaset ovddasteaddjis Muotke-
duoddara bálggus, Báišduoddara bálggus, Anára fuodđogáhttensearvi, Sámediggi, Anára gielda,
Ohcejoga fuodđogáhttensearvi, Ohcejoga gielda, Lappi birasguovddáš, Davvi-Sápmi Turisma Oy
ja maiddá Anára luondduustibat ry (Lavtta 1). Ovttasbargojoavku lea giedahallan plána
19.12.2007, 27.5.2008 ja 11.11.2008.

Plánenproseassa álggus lágiduvvojedje gilidilálašvuodat Anáris, Gárigasnjárggas ja Áŋŋelis.
Dilálašvuodain ovdanbukton kommeanttat lea čálihuvvon laktosii 1.

Sámedikki, birasministeriija ja Meahcceráđdehusa gaskavuodas čadahuvvon ráđđadallamiin lea
šihattojuvvon **Plánaid birasváikkuhusaid árvoštallan** -logu oasis das, ahte sámediggi lea
kulturiešráđdenlága (974/1995) ollašuhtti orgánan rivttes oassebealli gárvvistit meahcceguovlluid
ja eará viiddis davvesuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja
ekonomalaš váikkuhusaid árvoštallama dan oasis, go suokkardallet plána váikkuhusaid sápmela-
laččaide. Sámedikki árvoštallanoassi lea plána mielddusin (Lavtta 2).

Sámegiela geavaheamis ásahuvvo sierranas lágas (1086/2003). Giellalága juksanmearrin lea, ahte
lágas dáhkiduvvon sápmelaččaid vuoigatvuohta geavahit iežaset giela virgeoapmahaččain olla-
šuvašii maiddá geavadis. Giellalága gáibádusat váldojit vuhtii ee. oassálahttindilálašvuodain,
main lea ordnejuvvon dulkon. Dikšun- ja geavahanplánat gárvvistuvvojit sápmelaččaid ruovttu-
guovllus suoma- ja sámegillii. Dasa lassin dán plánas rattát suomagielat báikenamaiguin (ruođuid
siste) ovdanbuktojit báikenamat maiddá sámegillii, go dat bohtet ovdan plánas vuosttas gearde.

Lága geatnegahttin ráđđadallan sámedikkiin dollojuvvui 20.8.2008 (Lavtta 1).

Čálalaš gulaskuddamii plána sáddejuvvui 4.9.2008. Čálalaš cealkámušat bivdojedje 28 oasse-
bealis, main 16 adde cealkamuša. Meahcceráđdehus gárvvistii cealkámušoktiigeasu cealkamušad-
diid mielde (Lavtta 3) ja čuolddašemiid fáddásurggiid vuodul. Cealkámušaid vuodul Meahcce-
ráđdehus vihkkedalai plánii dárbbalaš nuppástusevttohusaid oktan vuodustusaiguin. Nuppástus-
árvalusaid giedahalle plána ovttasbargojoavkku čoahkkimis 11.11.2008.

Lappi luonddubálvalusaid guovlohoavda dohkkehii plána 17.12.2008. Birasministeriija nannii
plána 16.12.2010 (Lavtta 11).

GUOVLLU LUONDU JA DÁSSÁŠ GEAVAHEAPMI

2 Luondu ja historjá

2.1 Oppalašgovvadás

Muotkeduoddara meahceguovlu lea šaddogearddistis eanaš osiin lagešvuovdi ja duottareana, muhto guovllus leat maiddái juoga veardde boares beahceválddalaš vuovddit ja áhpejeakkit. Davvi-Sámi luonddukártema (Sihvo 2002) mielde Muotkeduoddara áidalas meahci viidodagas leat iešgudetlágan vuovddit measta bealli dahjege 48 %. Vuvddiin eanaš oassi lea lagešvuovdi (37 % olles áidalas meahci viidodagas). Beahceválddalaš vuovddit áidalas meahci viidodagas leat dušše 5 %. Jalges minerálaeana ja bákti (lagamustá báljehas) Muotkeduoddara áidalas meahcis lea 36 % ja jalges dahje vuorjemuorat jeakkit 14 %.

Muotkeduoddara áidalas meahci davvi- ja gaskaoasit gullet Duottar-Sámi vuovdešaddoavádahkii. Guovllus lea báljehas ja johkalegiid lagešvuovddit ja oktatbeazit dahje beahcebohtut (Meahceguovlokomitea 1988). Aitosaš beahcevuovddit leat guovllu ravddain, earenoamážit nuortedavveosiid johkagáttiin. Meahceguovllu máttaoassi gullá bealistis Vuovde-Lappi šaddogeardeavádahkii ja lea vuollegut soahke- ja beahcevuovdi, man girjjagahttet jeakkit ja unna čázádagat. Beazi vuovderádjá dahjege oktileabbo beahcevuovddiid rádjá ollá meahceguovllu ravddaide. Guosa vuovderádjá lea čielgasit Muotkeduoddara áidalas meahci máttabealde, muhto muhtin guosat šaddet guovllu máttaoasis.

Guovllu šattuide leat mihtilmasat eanaš dábálaš davi vuovde-, jeagge- ja duottaršlájat. Čáhppesmuorji ja jokŋa leat vuvddiid vuolildusšaddogearddi válđošlájat. Duoddaris šaddet earret eará duolbadanás, várrefivli ja guovžžamuorji. Jekkiin dábálaččat leat ovdamearkka dihte niitoullu ja skierri. (www.luontoon.fi) Šattoleabbo, rohtulágan šaddogeardi lea Fierbmejávrrí gáttis ja dasa luoiti Veastojoga (Viästoo) gáttis, gos gávdnojit ee. fiinna vuogodolgešattut (Kallio je. 1969). Jeakkit leat eanaš áhpejeakkit, main šattolepmosat gávdnojit áidalas meahci viesttarmáttaoasis. Gáržžeslágan balsajeakkit leat guovllu davvioasis Vuorgočearávžži goappáge bealde ja viesttarmáttaoasis Suolovári viesttardavi bealde.

Bajorsáhkadaga beales guovlu lea ng. **bajošeana**, mii njiedjá áidalas meahci gaskaoasis ravddaid guvlui. Guovllu gorálaš allodaterohusat leat 200–300 mehtera. Muotkeduoddara áidalas meahci alimus čohkka Kuárvikozzâ lea badjel 590 mehtera allat. Meahceguovllus leat maiddái máŋga eará badjel 500 mehtera allodahkii olli čohka. Viehka njoaiddoslágan duottarguovllu luddejit johkaleagit, mat leat gurgasan baktevuodu dahjege lássá doajáhatlegiid mielde eanaš viesttarmáddin nuortedavás dahje viestaris nuorttas. Ceakkobáktešainnit dahjege **heaggobávttit** leat dušše báikkuid. Guovllu máttaoasi duottarguovllus allodaterohusat leat sullii 150–200 mehtera. (Johansson je. ii almmustahtton)

Guovlu lea dehálaš boazodoalloguovlu ja luondduealáhusaid doaibmiide ja maiddái báikegotti eará olbmuide dehálaš meahcebevdo-, guolástan-, luomečoaggin- ja áhpásmanguovlu. Áidalas meahcci gullá Muotkeduoddara ja Báišduoddara (Paištuodâr) bálgosiid boazodoalloguovlluide.

Muotkeduoddara meahceguovllus leat sullii 20 iešguđetlágan – lagamustá luondduealáhusdoaimiid – doarjjabáikki. Priváhtaenammat ja -čázit meahceguovllu siste leat sullii 110 hektára. Dat eai gula meahceguvlui eaige Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii. Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu siste leat sullii 7 ha priváhtaana, mii gullá jekkiidsuodjalanprográmmaguvlui.

Rievssatbivddus lea mearkkašupmi báikkálaš olbmuide. Čakčat ja gidđadálvve guovllus lihkadit maiddái olgobáikegottálaš lustabivdit. Báikkálaš olbmot bivdet guovllus maiddái ealggaid (sarvaid) ja guovžžaid. Lustabivddu deaddu čuohcá meahceguovllu davveosiide Gáregasnjárga (Kärigåsnjargå) – Gámas (Kaamås) -geaidnogurrii ja maiddái Bartagáldu geaidnogurrii meahceguovllu viesttarosiide.

Muotkeduoddara meahceguovlu lea hástaleaddji meahcevánddardanguovlu. Vánddardeami oktavuodas ii várra sáhte hállat vánddardeami deattu čuožáhatguovlluin, dannego guovllus eai leat merkejuvvon meahcevázzinbálgát ja fuolahuvvon ávdinstobut leat dušše guokte olles guovllus. Dasa lassin guovllus lea meahcevázziid orustanstohpun doaibmi ng. **Lahtis-barta** Beal DOJohka-gáttis, man leat fuolahan meahcevázzit ja turismafitnodatdoalli. Meahcevázzin guovllus lea eanaš ng. **iehčanassii vánddardeapmi**. Sakkamusat vánddardeapmi cuohcá guovllu duottarbadjosiidda gánske eanemus Gámas–Gáregasnjárga-geainnu lahkosiide, gos leat muhtin fitnodat, mat fáallet idjadan- ja prográmmabálvalusaid. Guvlui lágiduvvojit maiddái juoga veardde fuolahuvvon ja oahpistuvvon vádjoleamit prográmmabálvalusfitnodatdoalliid doaimmas sihke geasset ja dálvet.

Muotkeduoddara áidalas meahci báikenamat leat álgoálggus sámegielagat. Muhtin namaide lea stáđasman sámegielat hámi báldii maiddái suomagielat hápmi. Muotkeduoddara meahceguovllu báikenamahusain lea dahkkon gokčevaš vuodđočielggadus, mas lea nammalogahallama lassin kártejuvvon álgoálgosaš sámegielat báikenamaid mearkkašupmi (Mattus, ii almmustahtton). Dán pláνας adnojuvvojit Mattusa čielggadusaid ja maiddái oddaseamos topográfakártaid mielde gustovaš namat.

2.2 Geologiiija ja geomorfologiiija

Plána várás lea dahkkon vuodđočielggadus guovllu geologiiijas, mii ovdanbukto čoahkkehámis čuovvovaš bihtáin (Johansson je., ii almmustahtton).

Guovllu báktevuoddu d. lásis lea dutkojuvvon 1800-logu rájes ja dan deháleamos ja eanemus beroštahti geologalaš ovttadat, granulihttaavádat, lea dovdojuvvon jo guhká (ovdam. Jernsröm 1874, Sederholm 1911). GDG (suomag. **GTK**) lea dutkan guovllu báktevuoddu jagiin 1957–1972 ja dutkamušbohtosiin lea almmustahtton ee. 1:400 000-mihttólávain lásiskárta (Meriläinen 1965). Dáid mañemuš jagiin GDG lea čađahan guovllus geofysikála vuollegasas girdimiid.

Váldooasi Muotkeduoddara áidalas meahci báktevuodus dahká dávggihápmásaš Lappi granulihttaavádat. Granulihttaavádaga geađgešlájat leat álgoálggus leamaš buhtes sedimenttat ja daidda sisabahkken čiekŋalisgeađggit. Sedimenttain leat šaddan šelges stáhpegneissat. Granulihttaavádaga viesttarmáttabealde lea seakka sneidan vulkánanaláš alkaliijageađgešlájat. Meahceguovllu viesttarmáttáihkii ollá maiddái Áŋŋela (Aŋŋel) **anortosihttan** dovdojuvvon geađgešládja, man aiddonas dihttonguvlu lea meahceguovllu máttabealde.

Muotkeduoddara eanavuodđohámit leat eanaš varraseamos jiehkkeluvvama dahjege maŋnjidis-Veikseláigodaga nannánjehki barggu boadus. Suddi nannánjehkki ja dan viesttarmáttás murdi ravda juvssai guovllu sullii 10 700 jagi dás ovdal. Muotkeduoddariin, nugo maiddá olles Davvi-Suomas morena lea dábáleamos eanašládja. Viiddis ja oktilaš vuodđomorenaviidodagat leat guovllu davvioasis. Jiehki golganháltái gurgánan morenaruvžžat (drumliinnat) gávdnojit guovllu nuortaoasis Duorbunoaivvi (Tuárbumuáiváš) nuorttabealde. Muotkeduoddara guovllus gávdnojit maiddá eará morenačohkiidumit – nugo guražat, čomat ja ruvžžat.

Muotkeduoddariid guovllu buolžžat leat riegádan maŋemuš jiehkkeluvvama suddanmutter. Ruvžaoasit čuvvot dálá leahkevuoduid viesttarmáddin nuortadavás. Guovllus jiehkki suddančáziid dagahan erošuvnnas leat mearkan maiddá báljeslássat, gurat, sádelgurat ja ravdagurat, mat gávdnojit duottarvilttiin. Meahcceguovllu bajildushámiin, mat leat šaddan čuovvumuššan dáhpáhusain jieknáiggi maŋná, sáhtta namuhit velá moallaneami boadusin riegádan ráššaid, biekká gearddástuhttin girdisáttoguovlluid ja -bohkolagaid (dynat) ja duollu jieknuma boadusin šaddan ng. **govuseatnamiid**.

2.3 Čázádagat ja jeakkit

Muotkeduoddara meahcceguovllu viidodagas lea čáhci dušše sullii 2 %. Čázádagat gullet viesttar-oasis Deanu čázádatguvlui ja nuortaoasis Báhcaveaji čázádatguvlui (Lavtta 4). Ádjagiid ja jogažiid valljodat ja čiekŋalis johkaleagit leat mihtilmasat Muotkeduoddara meahcceguovllu davvi-osiide. Meahcceguovllu máttaoasis lea viehka valjis jávrrit ja láttot. Stuurimus jogat, mat golget meahcceguovllus, leat ee. Giellajohka, Beal DOJohka ja Gáregasjohka meahcceguovllu davvirájá alde. Viidodaga beales guovllu stuurimus jávri lea Beal DOJávri guovllu máttanuorteoasis.

Guovllu máttaoasis leat maiddá viehka valjis jeakkit. Muotkeduoddara jeakkit gullet Duottar-Sámi balsajekkiid avádahkii, mat lohkkujit áhpejekkiid vuollettiipan. Aitosáš fiinna balsajeakkit guovllus leat goittotge viehka unnán. Meahcceguovllu fiidnáseamos balsat leat guovllu viesttar-davveoasis Vudnjosjávri nuortedavábeale jeakkis (Sihvo 2002, Johansson je. ii almmustahtton).

2.4 Natura-luonddutiipat

2.4.1 Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu

Muotkeduoddara meahcceguovlu gullá Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga alpiinnalaš ja boreála avádahkii. **Muotkeduoddara áidalas meahcci** (FI 1300202) -Natura-guvlui gullá Muotkeduoddara meahcceguovlu (**EMA**) ja maiddá Tearstojeakki guovlu (**SSO**), mii gullá jekkiidsuodjalanprográmmii. Muotkeduoddara meahcceguovlu lea vuodđuduvvon meahcceguovlolágain (62/1991) ja Tearstojeakki guovlu lea vuodđuduvvon luonddusuodjalanlágain (1096/1996) jekkiidsuodjalanguovlun (**SSA**). Tearstojeakki guovllus gávdnovaš vátna priváhteatnamiid ollašuttinvuohkin lea luonddusuodjalanláhka. Natura-guovllu viidodat lea 158 208 ha (mas Tearstojeakki oassi lea sullii 2 300 ha) ja dat lea guovlotiippa beales luonddudirektiivva (92/43/ETY) mielde gustovaš **SCI**-guovlu dahjege servoža dehálažžan atnin guovlu, main gávdnojit luonddudirektiivva laktagis I logahallon luonddutiipat ja laktagis II logahallon šlájaid eallinbirrasat (**www.ymparisto.fi**).

Muotkeduoddara áidalas meahcci (FI 1300202) -nammasaš Natura 2000 -guovllu suodjaleami vuoduštussan lea luonddudirektiivva laktaga I mielde 15 luonddutiippa, main dábálepmosat gokčanviidodaga beales leat lagešvuovddit (30 %), duottareatnamat (25 %), luondduvuovddit (5 %), duottarsiedgasuovkkat (5 %) ja maiddái áhpejeakkit (5 %). Dasa lassin luonddutiippain gávdnjojit humusdoalli láddot ja jávrrit, Fennoskandiija luondduvida johkajohtolagat ja muorrašattolaš jeakkit. Guovllus leat maiddái duottarjogat ja ádjagat, jogažat ja ádjagat, guorba duottarniittut, nuppástus- ja gáddejeakkit, balsajeakkit, silikahttabávttit ja maiddái dulverodut. Guovllus dihttovaš luonddutiippain ovddemustá suodjaleami gáibidit áhpejeakkit, balsajeakkit, boreála luondduvuovddit, muorrašattot jeakkit ja dulvevuovddit (Lavtta 5). Guorba šelgesčázat jávrrit (3110) váilot Natura-diehtoskovis Muotkeduoddara guovllus. Goittotge guorba ja šelgesčázat jávrrit leat guovllus čielgasit dábáleamos jávretiipa.

Duottarguovlluid čázadagaid šattut leat kártejuvvon viehka unnán. Meahcceráddehusa **SutiGis**-diehtomáddodagas leat guovllu visot jávrrit oktan sajádat- ja viidodatdieđuiguin, muhto dárkkit diehtu jávretiippain ii doppe leat.

Luonddudirektiivva (92/43/ETY) laktaga II eallišlájain guovllus gávdnjojit diehtoskovi mielde njálla, geatki ja čavrris. Luonddudirektiivva laktaga II bohcešattuain guovllus dihttojit uhcafiskesrássi ja jeaggenarti. Geatki ja njálla leat luonddudirektiivva mielde šlájat, maid EU berre ovddemustá suodjalit.

Muotkeduoddara Natura 2000 -diehtoskovis lea guovllus almmuhuvvon gávdnnot 20 loddešlája, mat gullet EU loddedirektiivva (79/409/ETY) laktagii I, ja maid suodjaleami várás galgá čujuhit earenoamáš suodjalandoaimma guovlluid. Dáin šlájain golbma leat Suoma áittavulošvuoda luohkkájuogu mielde áitatvuollásaččat.

Jeagge- ja duottareanaoidnosat Beal DOJtleagis Muotkeduoddara meahcceguovllus. Govva: Ilkka Syvänperä.

2.5 Šaddogeardi ja šattut

2.5.1 Áitatvuollásaš šattut

Áitatvuollásaš šattuid suodjaleapmi ja čuovvun

Vuodddiedut Muotkeduoddara meahceguovllu šaddošlájain vuodduuvvet Anár Sámi šaddokártemii, man lea ollašuhtán Turku universitehta Lappi dutkanlágádus Geavvu. Luonddudiedalaš guovddášmusea šaddomuseo ja Oulun universitehta šaddomuseo leat maiddái čadahan áitatvuollásaš šattuid kártemiid guovllus. Šaddokártemat leat guoskan lagamustá bohcešattuide, ja uhcit mearis sámmáliidda ja guobbariidda. Lappi luonddubálvalusat dárkkista boares gávdnosiid Muotkeduoddara guovllus measta jahkásaččat, odđa šaddansajiin fidnejuvvo diehtu iežas čielggadusaid lassin olgobeale dahkkiin. Gokčevaš šaddoinventeremiidda eai leat leamaš resurssat anus.

Tabeallas 1 lea ovdanbukton dál dihttojuvvon áitatvuollásaš bohcešattuid gávdnostumit Muotkeduoddara meahceguovllus ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Dáin šlájain golbma leat váravuollásaččat (VU), njeallje geahčuvuollásaččat (NT) ja okta eallinnávccalaš (LC), muhto dán guovllus áitatvuollásaš. Uhcáfiskesrássi ii leat áitatvuollásaš, muhto dat lea ráfáidahtton ja EU luonddudirektiivva (92/43/ETY) šládja seammaláhkai go váravuollásaš jeaggenarti. Suoma riikkaidgaskasaš vástušlájat [maid eurohpalaš nális leat árvoštallan gávdnot Suomas uhcemustá 20 %, earret buot dábašleamos šlájaid (Rassi je. 2001)] leat merkejuvvon tabellii násttiin (*).

Tabeallas 2 leat áitatvuollásaš sámmáliid, jeahkáliid ja guobbariid dál dovdojuvvon gávdnostumit Muotkeduoddara meahceguovllus ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Dáin šlájain guokte lea váravuollásaččat (VU), okta geahčuvuollásaš (NT) ja guokte eallinnávccalaččat (LC), muhto dán guovllus áitatvuollásaččat.

Oassi áittavulošvuoda áicojumiin leat oalle boarrásat, ja daid dálá dili eat leat astan dárkkistit. Áitatvuollásaš šlájaid gávnusdieđut leat birashálddahusa **Hertta**-diehtovuogádaga **ealánšlájat**-oasis (dilli 29.2.2008).

Áitatvuollásaš bohcešaddoslájaid hárrái deháleamos eallinbirrasat leat áidalas meahci viesttar-máttaoasi šattolaš suotnjojeakkit, main gávdnojit ee. jeaggenarti ja njeaššelukti. Áitatvuollásaš sámmáliid ja guobbariid gávdnostumit čoahkanit bealisteaset guovllu máttaoassái.

Tabealla 1. Muotkeduoddara áidalas meahcis ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus gávdnovaš áitatvuollásaš ja geahčuvuollásaš bohcešattut. R = Riikkadási áittavulošvuodaluohkká (Rassi je. 2001): VU = váravuollásaš, NT = geahčuvuollásaš, LC = eallinnávccalaš. G = Guovlludásis áitatvuollásaš. Dir. = EU luonddudirektiivva laktaga II dahje IV šládja. Raf. = Ráfáidahtton šládja. * = Suoma riikkaidgaskasaš vástušlájat.

Namma		R	G	Dir.	Raf.
Jeaggenarti	<i>Saxifraga hirculus*</i>	VU		x	x
Uhcáfiskesrássi	<i>Ranunculus lapponicus*</i>	LC		x	x
Njeaššelukti	<i>Carex heleonastes*</i>	VU			
Suoidnečoavddarássi	<i>Botrychium boreale*</i>	VU			
Márjjáčoavdda	<i>Botrychium lunaria</i>	NT			
Jeaggeruksesgeapman	<i>Dactylorhiza incarnata ssp. incarnata</i>	NT			
Devkesullu	<i>Eriophorum brachyantherum*</i>	NT			
Vilgesgeapman	<i>Pseudorchis albida ssp. straminea</i>	NT			
Vuogodolgi	<i>Matteuccia struthiopteris</i>	LC	x		

Luondodirektiivva (92/43/ETY, lavtta IV) dihttovaš šlájain, mat gáibidit čavga suodjaleami, (jeaggenarti ja uhcafiskesrássi) oktage gávnus ii leat plána áhpásmahttinavádaga siste iige dastánaga guovllus gávdnovaš virkkosmahttinanu ráhkadagaid lahkosiin. Maiddá ovdamearkka dihte vánddardeaddjiid oidin bálgáid lahkosiin Bealdojoga gáttiin eai leat dihttovaš gávdnosat.

Tabella 2. Muotkeduoddara áidalas meahcis ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus gávdnovaš áitatvuollásaš ja geahčuvuollásaš sámmálat, jeahkálat ja guobbarat. R = Riikkadási áittavulošvuođaluohkká (Rassi je. 2001): VU = váravuollásaš, NT = geahčuvuollásaš, LC = eallinnávccalaš. G = Guovlludásis áitatvuollásaš.

Namma		R	G
Guoikagoarvilsámil	<i>Jungermannia obovata</i>	VU	
Šođbesridnesámil	<i>Cratoneuron filicinum</i>	LC	x
Báktegoarvesámil	<i>Lescurea saxicola</i>	LC	x
Eaidánčátná	<i>Antrodia infirma</i>	VU	
Noaidenáhkki	<i>Laurilia sulcata</i>	NT	

2.6 Guolit

Muotkeduoddara meahceguovlu gullá Ohcejoga ja Anára guolástanguvlui. Plánenviidodaga čázadagain gávdnojit 11 guollešlájja, mat lassánit ja leat ná luoduguollešlájat. Guovllu luoduguliide gullet luossa, sierranas dápmotnállit, rávdu, soavvil, čuovža, njágá, hávga ja vuoskku ja gáddevejeha (suomag. **mutu**) lassin biikaguliide gullet golmma- ja logibiikasaš. (Anára guolástanguovlu 2007, Ohcejoga guolástanguovlu 2007, Seppänen 2008)

Deatnu ja dasa máddin luoti Anárjohka leat luossajogat, smávit luosat gorgnjot maiddá čázádatviidodaga mángga unnit oalgejohkii. Luossa goargnu maiddá Muotkeduoddara meahceguovllu davvirájá alde golgi Gáregasjohkii. Anárjoga oalgejogat, maid gierragat ollet Muotkeduoddara meahceguovlui, leat luosa veajetšaddanguovllut. Mánggat oalgejogat leat leamaš maiddá dehálaš mearraguvžžá godđanguovlluid (Seppänen 2008). Anárjohkii luitet maiddá mánggat oalgeádjagat, maida luossa ii aiddonassii goarkno muhto jogažat leat leamaš dehálaš luossaveajehiid biebmoquovllut. Áŋgel–Gáregasnjárga-geainnu ráhkadeami oktavuodas huksejuvvon geaidnorumbbut leat vejolaččat hehtten dahje eastán luossaveajehiid goargnuma dáidda biebmoquovlluide.

Báhčaveaji čázádatviidodaga deháleamos guollešlájat plánenguovllu čázadagain leat čuovža, guvžá, hávga, vuoskku, soavvil ja njágá (Anára guolástanguovlu 2007, Seppänen 2008).

Plánenviidodagas dálá dieđu mielde lea lunddolaš rávdonállit dušše fal Bealdojávrris. Rávddu sirdingilvimiid leat dahkan lagamustá muhtin duottarjávrride, mat leat Gáregasnjárgga gili lahkosiin. (Ohcejoga guolástanguovlu 2007, Seppänen 2008)

Guovllus gávdno dápmot mánggalágan guollešládjan unnimus jogažiin gitta Jieknamearas goargnu náliide (Anára guolástanguovlu 2007).

2.7 Lottit

Muotkeduoddara meahceguovllu loddešlájat leat čuvvojuvvon ja dutkojuvvon viehka unnán. Systemáhtalaš lohkat leat dahkkon jagis 2007, go áidalas meahcis rehkenastui oktii buot 55 kilomehtera linnjálóhkan loddečuovvunrávvaga mielde. Loddevalljodat čohkiida Vuovde–Sámi jekkiid, duottarbadjosiid, báljehasaidd ja goahcevuovdeavádaga šlájain. Mánnggain duottaršlájain lea nana nálli Muotkeduoddaris. Dákkáraš lottit leat giron, láfol, ruksesguškil, fáskil ja állat. Meahceguovllu dábbálemos lottit leat rievssatcizáš, niitocivkkán ja vinttan. Maiddái cizopaša, ruksessoajá ja bihčosa populašuvnnat leat stuorrát Muotkeduoddara meahceguovllus. Mearkkašahtti lea áitatvuollásaš šlájain ja direktiivašlájain bihčosa, ruonájuolčoavžo, ruksesguškila, bávgoša, giellavealgu ja maiddái geahčuovollásaš šlájain geađgerástá stuorra populašuvnnat (tabealla 3). Guovllus áicojuvvon hárvanaččabut muhto eai áitatvuollásašat dahje direktiivašlájat leat haŋná, čáhpesčoavji, lastavizar, girjebáhcatloddid ja sieđgacivkkán. Girjjálašvuodadiehtun ovddit jahkelogiin lea Muotkeduoddara guovllus áiccus hárvanaš amerihkávilgesnjunneáhpedoktagis ja maiddái atlasáiccus čáhpesbuovččas.

Áitatvuollásaš ja geahčuovollásaš šlájat leat Muotkeduoddara guovllus áicojuvvon oktii buot 34 stuhka. Okta šládja lea earretláganit áitatvuollásaš, guokte šládja leat árvvoštallon earenoamaš áitatvuollásažžan, 10 šládja váravuollásaččat ja 20 šládja geahčuovollásaččat. Dáin maiddái guovlludásis áitatvuollásaš leat earret eará láfol, ruksesguškil, njurggu ja gierdorásttis. Riikka-viidosaččat eallinnávccalaš muhto guovlludásis áitatvuollásaš šlájat leat gávdnon guovllus vihtta stuhka. EU loddedirektiivva (79/409/ETY) laktaga I šládja leat guovllus áicojuvvon 26 stuhka (Lavtta 7). Dáin gávdnojit guovllus jeavddalaččat ovdamearkka dihte, láfol, nukčá, cizášfáli, dovttá, gáhkko, guorka, giellavealgu, bávvguš, rávgguš, čáihni, bižus, čukčá ja ruonájuolčoavžžu.

Tabealla 3. Muotkeduoddara guovllus linnjálóhkamiid vuodul dábbálemos lottit ja daid bárramearre-árvvoštallamat.

Namma	Áicojuvvon oktagasat		Bárramearreárvvoštallan		Ossodat
	Váldosárgá	Dutkamušsárgá	Minima	Maksima	
Rievssatcizáš	36	445	25 197	37 795	23,5 %
Niitocivkkán	16	110	15 083	22 624	14,1 %
Vinttan	17	236	14 030	21 045	13,1 %
Ruksessoajá	18	145	9 174	13 762	8,6 %
Cizopaš	7	48	8 043	12 868	7,5 %
Bižus	5	89	5 804	8 125	5,4 %
Ummolcizáš	2	88	4 197	5 876	3,9 %
Ruonájuolčoavžžu	6	44	3 749	5 623	3,5 %
Leaibeloddi	5	72	3 381	4 733	3,2 %
Fiskesbeštor	3	17	2 976	4 761	2,8 %
Guškkástat	6	68	2 770	3 878	2,6 %
Suovkacihci	1	15	2 068	3 102	1,9 %
Giellavealgu	2	14	1 813	2 719	1,7 %
Rievssat	4	5	1 392	2 506	1,3 %
Fáskil		22	1 318	1 845	1,2 %
Geađgerásttis	3	7	1 082	1 731	1,0 %
Ruksesguškil	1	7	494	692	0,5 %
Bávvguš	1	3	465	743	0,4 %

2.8 Njiččehasat

Muotkeduoddara meahceguovllus lea dahkkon dušše unnán njiččehasdutkamušat šládja-valljodaga kártema várás. Stuorraspirelohkamiid boadusin dálvet lihcadeaddji stuorra njiččehasaid náliin guovllus leat dieđut, muhto muđui áicosat leat soaittáhaga veagas. Meahceguovllus gávdnovaš duodalágánit dábálemos unnanjiččehasat – nugo muolddahiin ruškessealgi, ruksesmuolddat, luostesáhpán, bealdomuolddat, stuorrasáhpán ja čáhcemuolddat ja maiddáí goddesáhpán ja vándáin goittotge vuovde-, nuorta-, dorrevánddis ja čáhcegoašku. Maiddáí bisamroahttu lea dihtton. Guovllus lea leamaš mádjibat 1900-logu álgogeahčen. Dábálaš njiččehasat leat oarri, njoammil, neahti, nirpi, buoidda, miŋka, boazu, sarvva (ealga) ja rieban. Guovllu lahkosiin leat áicosat davvenáhkkesojás (suomag. **pohjanlepakko**), nu ahte duodalágánit šlája lea vejolaš gávdat maiddáí Muotkeduoddara áidalas meahcis. Čeavrris, geatki ja guovža leat Muotkeduoddara meahceguovllu bissovaš ássit. Maiddáí gumpe ja albbas finadit soaittáhagas guovllus.

Maiddáí njálla gullá Muotkeduoddara meahceguovllu ealliide, vaikko guovlu ii leatge njála guovdileamos dihttonguovlu. Guovllu davvioasis leat dieđus dušše guokte boares njálabeasi ja sáhttáge jurddašit, ahte njálla gávdno guovllus dihttonguovllus máttarájá alde. Guovllus lea dahkkon muhtin ovtat njállaáicosat mannan jagiin boazodoalliid ja guovllu eará geavaheadjiid doaimmas. Suomas áicojuvvon maŋemuš njála čivgabiedju gávdnui Muotkeduoddara meahceguovllu davábeale Báišduoddara meahceguovllus jagis 1996 (Mela 23.4.2008).

Earenoamážit dán maŋemuš logijagi áigge leat olbmo gaskavuoda ealliide juohkán dásiide sierralágan seadáhusaiguin ja direktiivvaiguin. Dehálepmosat dáin dásiide juohkimiin leat luonddusodjalan- (1096/1996) ja meahcebidolágit (615/1993), áittavulošluohkkájuogut ja Eurohpa uniovna direktiivvat (Lavtta 8).

Čuovvovačas dehálemos dássaluoškát, maid atnet árvvoštaldettiin njiččehasaid dábálašvuoda dahje sajadaga olbmo ektui.

1 Dábálašvuolta

Visot njiččehasaide lea mearuštuvvon mieldečuovvu lavttatabellii (Lavtta 8) maiddáí dábálašvuoltaárvvoštallan. Luohkkájuohku lea gorálaš ja dat ii dárkkut ealli absoluhtalaš meriid. Árvvoštallan addá buorebutge gova das, man álki iešguđet šlája lea gávdat guovllus.

2 Áittavulošvuolta

Dán oktavuodas adnojuvvo ”Rukses girjji” riikkaidgaskasaš áittavulošluohkkájuogu, man lea válmmaštallan birasministeriija stivrra vuolde sierra čuovvunjoavku. Áitatvuollásaš šlájat juhkkojit golmma sierra luohkkái áittavulošvuoda/lohkumeari mielde čuovvovaččat:

- 1) sakkamusat áitatvuollásaš (CR); Muotkeduoddara meahceguovllus njálla
- 2) earenoamáš áitatvuollásaš (EN); Muotkeduoddara meahceguovllus geatki ja gumpe
- 3) váravuollásaš (VU); eai Muotkeduoddara meahceguovllu njiččehasat

Dása lassin lea sivva namuhit joavkku **geahčuvuollásaččat** (NT), vaikko dasa gullevaš šlájat eai leatge aiddonassii áitatvuollásaččat; Muotkeduoddara meahceguovllus dihttovaš njiččehasain dán jovkui gullet čeavrris, albbas ja guovža.

Geatki gullá Muotkeduoddara meahcceguovllu bissovaš ássiide. Govva: Ilkka Syvänperä.

3 EU-kriterä

Eurohpa uniovdna lea nammadan direktiivašlájaid, maid suodjaleami muddejit ja bearráigehččet EU guovllus sierranas mearrádusaiguin. Direktiivašlájat leat hárvnaččat, vátnalohkosaččat, gáržžes guovllus dihttovaččat dahje muđui earenoamáš rašit hehttehusaide EU guovllus. Muhtimat dán direktiivašlájain sáhttet leat Muotkeduoddara meahcceguovllus dábálaččat, muhto oaidninvuohki leage olles EU gokčevaš. Ná lea álkibut áddehahti ovdamearkka dihte njoammila gávdnon direktiivašlájaid logahallamis. Direktiivašlájat leat merkejuvvon **D**-bustávain (Lavtta 8).

Direktiivašlájaid dárkilut meroštallan lea dahkkon sierranas laktagiin, main dása leat váldojuvvon mielde golbma laktaga. Dát dárkkuhit oanehaččat čuovvovačča:

- **II-laktaga šlájat:** EU dehálažžan atnin šlájat, maid suodjaleami várás berre čujuhit earenoamáš suodjalandoaimmaid guovlluid (Natura 2000 -guovllut)
- **IV-laktaga šlájat:** EU dehálažžan atnin šlájat, mat gáibidit čavga suodjaleami ja maid lassánan- ja vuoiŋŋastanbáikkiid heajosmahttin lea gildojuvvon
- **V-laktaga šlájat:** EU dehálažžan atnin šlájat, maid váldin luonddus ja ávkkástallan sáhtttá gáibidit ávkinátnima muddedallama.

4 Muddedalli láhka

Luodunjiččasaid ráfáidahttimat muddejuvvojit juogo meahcebivdolágain (615/1993) dahje luonddusuodjalanlágain (1096/1996). Geavadis dát mearkkaša dan, ahte meahcebivdolága vuollásaš šlájaid suodjaleami ja spiehkastemiid das bearráigeahččá eana- ja meahcedoallosministeriija ja luonddusuodjalanlága vuollásaš šlájaid bearráigeahččá birasministeriija. Ollásit ráfáidahtekeahces eallit leat dušše muhtin muolddatšlájat.

Luonddusuodjalanlágas lea meroštallon maiddá doaba **earenoamážit suodjaleami gáibideaddji šlájat**. Dáid šlájaid seailumii dehálaš dihttonsajiid duššadeapmi dahje heajosmahttin lea gildojuvvon. Earenoamážit suodjaleami gáibideaddji šlájat leat merkejuvvon lavttatabellii (Lavtta 8) násttiin (*).

5 *Suoma riikkaidgaskasaš vástušlájat*

Sierra riikkaide leat nammaduvvon vástušládjan dakkáraš ealánšlájat, maid populašuvnnas mearkkašahti oassi eallá aiddo dan riikkas. Dalle vástušládjariikkaid lea sávvan giddet earenoamáš fuomášumi iežaset vástušládjanáli seailumii. Logahallamis ii leat lágafápmu, muhto eanetge morálalaš ja eaktodáhtolaš geatnegasvuohka dihto šlájaid suodjaleapmái. Muotkeduoddara meahceguovllus dihttovaš njiččasain Suoma vástušlájaid gullet geatki ja goddesáhpán.

2.9 Historjá

2.9.1 Vuodđudanhistorjá

Muotkeduoddara áidalas meahcci lea vuodđuduvvon meahceguovlolágain (62/1991) jagis 1991. Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodđuduvvon lágain muhtin stáhtaomastusguovlluid ásaheamis jekkiidsuodjalanguovlun (851/1988) jagis 1988. Jagis 1998 Muotkeduoddara áidalas meahcci ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu laktojedje oktan ollisvuohčan Suoma Natura 2000 -árvalussii. Alpiinnalaš avádaga bokte Eurohpa uniovnna komiššuvdna dohkkehii evttohusa jagis 2003 ja boreála avádaga bokte jagis 2005.

2.9.2 Guovllugeavaheami historjá

Davvi-Sápmi lea ásojuvvon oalle fargga maŋemuš jiekŋaáiggi maŋŋá. Guvlui leat boahtán ássit duodalágánit nu máddin, nuortin go davvinge, Jiekŋameara rittus. (ovdam. Rankama 2003, Kankaanpää & Rankama 2005, Valtonen 2006)

Áramus historjjálaš gálduid vuodul lea diedus, ahte sápmelaččain lei iežaset organisašuvdnamále, **siida**. Daid ráját ledje hui dárkkít, muhto muhtin rádjáguovlluin sáhtte leat siiddaid oktasaš eatnamat, main goappáge siidda ássit ožžo johtit meahce- dahje guollebivddus. Dákkár guovlu lei dáláš Muotkeduoddara meahceguovlu, man áimmahušše sihke Deanu ja Anára siiddat. Siiddaid guovllut ledje juogaduvvon sohkguovlun, muhto muhtin dehálaš čuozasajit – nugo buorit guollečázit – ledje olles siidda ássiid oktasaš anus. Guollebivdu ja meahcebivdu leat leamaš Ohcejoga ja Anára deháleamos ealáhusat olles ovdahistorjjálaš áiggi. Earenoamážit goddebivdu lea leamaš dehálaš ealáhus ovdal boazodoalu ja eanadoalu. (ovdam. Näkkäljärvi 2000, Valtonen 2006)

Birrajagáš guodoheapmái vuodđuvvvi ealloboazodoalu oaivvildit álgán sápmelaččaid gaska- vuodas jo 800 jagi dás ovdal, vejolaččat árabutge. Ealloboazodoalu duodalágáneamos riegádan- guovlu lea ollan Gaska-Norggas gitta Romssa vuotnabađaide. Ealloboazodoallu leavvagođii veaháziid mielde ain guhkkelebbui Sápmái ja 1600-logu rájes dat juvssai Giehtaruohttasa ja Finn- márkku Sámi viesttarosiid ja lávddai doppe ain dobbelii davás ja davvenuorttas Ohcejohkii (Pen- nanen 2000). Anárlaččaid boazonálit eai lean álggos mearkkašahhtit, dasgo goddi lei dehálaš biergobuvttadeaddji Anára dálloaluin. Iešgudet siiddas ja dálus ledje iežaset goddeeatnamat, gos fitne oktasaččat bivdimin. Go goddenálit geahppánedje, de buohtalassii boazologut lassániš- gohte maiddá Anáris. (Lehtola 1998)

Muotkeduoddara meahceguovllu geavaheamis muitaleaddji kulturárbbis lea inventerejuvvon easka oassi. Guovllu vássán áigi lea goittotge gávnnavuvvon jo dál rikkisin ja beroštahttin. Guov- lu lea leamaš ásojuvvon duodalágánit jo árra geađeáiggi rájes. Doppe leat diedus dál 36 dološ- bázahusčuozasaji, main oassi leat bissovaš dološbázahusat, oassi gávnussájit. Dábáleamos dološ- bázahusčuožáhat plánaguovllus lea geađeáigásaš ássansadji. Okta guovllus gávdnon ássansajiin lea dutkojuvvon maiddá roggamiiguin (Seitsonen je. 2006b). Geadgeáigásaš ássansajiid lassin guovllus dovdojuvvojit gávccii geađeáigásaš gávnussaji, main leat ássanbáikkiid láhkái gávdnon lagamustá kvarcačaskkástagat. Plánaguovllus leat gávdnon maiddá mánggat seailluheapmái adnojuvvon, geđggiin ráhkaduvvon borat ja goittotge 15 ráhpporokki (gč. lohku 6 **Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun**).

Aiddonas huksenárbečielggadeapmi guovllus ii leat dahkkon. Lappi birasguovddáža koordinastin **Lappi kulturbirrasat dovddusin** -fitnu inventeremat leat ollan dušše guovllu davviosiide Ohce- joga gieldda sisa. Doppe leat inventeren golbma sámekulturčuožáhaga. Vudnjosjogas lea boares eanaluvvan goahti, Gákcaváris njeallje heittogis dillái beassan goađi dahje goahtevuodu, Moaidunaláš (Muoidunaláš) lea boares rátkkagárdesadji. Moaidunaláša lassin guovllus leat diedus čieža eará boares rátkkagárdesaji.

Historjjálaš áiggi eará čuožáhagat leat Irjánmarrasa ássanbáiki, Biehtár Máhte (“Rieban-Máhte”) gieddi (Piättár Mattii kieddi) ja maiddá boares Ritamaa-dálu ássanvistiid bázahusat guovllu máttaoasis ja Bealdojávrrijárggas boares suoji vuoddu. Ovdamearkka dihte Irjánmarrasa ássan- báiki lea leamaš Jáját Irjánis (Jaakon Yrjänä, Yrjänä Sarre, 1830–1918) dálvebáikin 1800-logu beallemuttos. Geassebáiki sus lea leamaš Fierbmejávrrí viesttargáttis. Bávvál Biehtára giettis lea ássan Bávvál Biehtár (“Rieban-Beahkká”), anárašgillii Paavvál Piättár, suomag. **Paavalin Petteri** dahjege Petteri Paavalinpoika Kuuva (1838–1921) ja dasto su bárdni Biehtár Máhte, anárašg. Piättár Maattiš, suomag. **Petterin Matti** dahjege Matti Pekanpoika Kuuva (1870–1947). Ovdalavtta **Rieban** boahtá das, ahte Guvvá (Kuuva) soha gohčodedje dábálaččat buddestatnamain **riemnjis**, rieban (Mattus, ii almmustahtton). Mattusa (ii almmustahtton) **Muotkeduoddara meahceguovllu nammačielggadeamis** leat namuhuvvon maiddá mánggat earáge báikenamat, mat geazidit guovllu dološ geavaheamis ja geavaheadjiin.

2.10 Dáláš geavaheapmi

Muotkeduoddara guovlu gullá eanaš osiin Muotkeduoddara bálgoša guohtuneatnamiidda. Bálgoša ollesviidodat lea 250 900 hektára ja das sullii 123 000 hektára (s. 49 %) lea Muotkeduoddara meahceguovllus. Guovllu davvioasis guođoha bohccuides Báišduoddara bálggus, man guohtuneatnamiidda gullet sullii 34 000 hektára Muotkeduoddara meahceguovllus (gč. lohku 8 **Boazodoallu**).

Guovllu jávrriin bivdet guoli ruovttu dárbbuide, mas lea mearkkašupmi oassin luondduealáhusaid birgendoaimmas. Jagi 1998 álggu rájes maiddá turistaguollebivdit leat beassan duottaráziide guolástit nugo eará sajiin Suomas.

Rievssaha bivdet ainge árbevirolaš vugiin gárdumiin. Čakčat ja gidđadálvve guovllus johtet maiddá lustabivdit. Stuorámus meahcebivdodeaddu čuohcá lagamustá guovllu davviosiide Gáregasnjárga–Gámas geaidnogurrii ja maiddá Bartagáldu geaidnogurrii guovllu viesttaroassái. Guovllus bivdet maiddá sarvaga (ealga).

Muotkeduoddara meahceguovlu gáibida vánddardeaddjiin buriid meahcejohtindaidduid. Aitosáš vánddardanbálgát meahceguovllus eai leat, nu ahte guovllu vánddardeaddjit johtet boares bálgáid ráigge ja plánejit ieža johtolagaideaset. Guovllus leat guokte Meahcceráđdehusa fuolahan ávdinstobu (Gurtojohka ja Stuorrávži). Beal DOJHKAGÁTTIS lea maiddá jagis 1949 huksejuvvon Meahcceráđdehusa oamastan uhca Lahtis-stohpu, man leat fuolahan vánddardeaddjit ja maiddá báikkálaš turismafitnodatdoalli. Guovllus leat maiddá muhtin eará rabas goadit ja barttat. Guovllu čada Idnetváres (Movsháš) Gárigasnjárgii manná boares bálggis, mii vuhtto ainge eatnamis earen-oamážit duottarbadjosiin, bálggis lea merkejuvvon maiddá eatnangottelávvi (Lavtta 9). Bálggis ii fuolahuvvo iige dat leat sierra merkejuvvon meahccái. Guovllu lagasvánddardeapmi čohkiida lagamustá idjadanbálvalusaid lahkosiidda Gápmasgeaidnoguoras ja maiddá meahceguovllu lagasgiliid lahkosiidda. Guovllu vánddardeaddjimearit leat viehka unnit, ja guovlu ii gula Meahcceráđdehusa doaimmas virkkosmahttingeavahusa njunusguovlluide. Johttiid mearri ii leat čuvvojuvvon, ja árvoštallamat vánddardeaddjiid vátna mearis vuodđuduvvet guovllus johtti báikegottelaš olbmuid ja Meahcceráđdehusa luonddubearráigeahččiid áicosiidda ja ávdinstobuid čállosiidda. Stuorra oassi vánddardeaddjiin johtá guovllus iehčanassii olggobeale fuolahusa haga. Gidđadálvveguovllus johtet veaháš čuoiganvádjoleaddjit sihke iešrádáláččat ja prográmma-bálvalusfitnodagaid stivrra ja fuolahusa vuolde.

Boazodoalu, ruoktodárboameahcebivddu ja -guollebivddu ja luondduealáhusaid doarjjasajit guovllus leat sullii 20 (gč. lohku 16 **Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi**).

2.11 Eanageavahananalysa

Meahceguovloláhka (62/1991) lea ásahuvvon oassin boazodoalu dorvun, ja danin boazodoalu birasváikkuhusat leat dohkkehahttit nu guhká go guođoheapmi lea suvdevaš. Áidalas meahcit lea dárkkuhuvvon boazoguohtumin, muhto meahceguovloláhka mearrida guohtoneatnamiid geavaheamis dušše mihttomearálaš dásis. **Luondduealáhusaid sihkkarastimiin** dárkkuhuvvo maiddá, ahte guohtoneatnamiid dili galgá seailuhit buorrin guhkes áigegaskkain. Gažaldagas lea suvdilis geavaheami vuoddojurdda.

Unna Lahtis-barta Beal DOJotgáttis lea vánddardeaddjiid oidin boradan- ja vuoiŋŋastanbáiki Muotkeduoddara meahcceguovllus. Govva: Ilkka Syvänperä.

Boazodoallolágas (848/1990) guođoheami suvdilisvuoda gáibáduš lea čadnojuvvon dálveguohtoneatnamiid dillái. Lága vuodđun lea leamaš dat ášši, ahte dálveguohtoneatnamiid suvdilvuotta lea dábálaččat boazodoalu minimadahkki, mii mearrida maidđái luođuguohtoneatnamiin bohccuid alimusmeari guođoheamis. Boazodoallu lea goittotge nuppástuvvan dáid maŋemuš logijagiin mángga sierra láhkái. Dálvelassebiebman ja parasihhtaboahkoheamit leat buoredan boazonáli ceavzin- ja eallinnávcca. Miessebuvtadus ja misiid njuovvandeattut leat lassebiebmamiin sturron. Prinsihpas dálá boazodoallovuogádagaiguin lea vejolaš ealihit nu stuorra boazoealu, ahte geasseguohtoneatnamiid dilli sáhtta guovlludásis čielgasit heajosmuvvat. Muotkeduoddara bálgoša guovllus eai dábálaččat bieppma bohccuid lassefuodđariiguin dálvet, dannego bálgoša dálveguohtoneatnamat leat meahcceguovllu olggobealde. Bohccuid bisuheami várás dihto guovllus daid bibmet eanas Leamma álbmotmeahci bealde.

Guođoheapmi dáhpáhuvvá olles meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovlluin, nu ahte birasváikkuhusat čuhcet viiddis guvlui. Guođoheapmi čuoheá eanalábi-, giedde- ja miesttageardái ja maidđái šaddi muoraide. Bohccuid guođoheapmi lea okta biohtalaš dahkki, mii lea váikkuhan šaddogearđái. Čielgasepmosit dat vuhttoge šaddogokčasa – lagamustá jeageleatnamiid – guorbamin. Báikkohagaid guođoheapmi lea hehtten soagi ođasmuvvama duottarmihttarroasu maŋŋá (Kauhanen 2004, Sihvo 2002). Bálgošiid gaskasaš rádjááiddit ja bálgošiid guođohanáiddit stivrejit bohccuid johtima ja golahit dábálaččat šaddogearddi áididiid lahka. Dasa lassin dat stivrejit maidđái eará stuorit njiččehasaid – nugo sarvagiid dahje ealggaid – johtima.

Suoma luonddutiippaid áittavulošvuoda árvvoštallanprošeakta (Raunio je. 2008) gárvvistuvai geassemánus 2008. Árvvoštallama mielde duottarluonddutiippain leat lohkuemarálaččat áitatvuollásaččat 15 %, mii vástida buresge logátoasi viidodagas (Norokorpi je. 2008). Áitatvuollásaš luonddutiippat leat ee. goikáseamos lagešvuovddit ja oassi duottarjalggážiid luonddutiippain, mat dihttojit viidát Muotkeduoddara meahceguovllus. Kvalitehtalaččat heajosmuvvan muhto eai goittotge velá áitatvuollásaččat lea sullii bealli duoddariid luonddutiippain. Dáid geahčuvuollásaš luonddutiippaid viidodatoassi lea olles 77 %. Deháleamos áitatvuollásažžan gártama sivva lea garra, guhkesáigásaš boazoguodoheapmi.

Guodoheami váikkuhusat vuhttojit čielgasepmosit geasseguohtoneatnamiid lagešvuvddiin ja guorba duottareatnamiin, gos earenoamážit jeahkáliid mearri lea geahppánan sakka ja lageža odasmuvvan lea báikkuid eastašuvvan. Bohccot borret váimilit soahkeálgguid ja -vesáid. Lagešvuvddiin eanetgo bealli lea geasseguohtoneatnamiin, gos soahki ii geavadis odasmuva.

Guorba duottareatnamiin ja lagešvuvddiin sullii bealli gullá jeageleatnamiid ekologalaš dili luohkkajuogu mielde **sakka guorban** guovlluide. Dáid guovlluin bajildusšaddogearddi biomássa lea geahppánan gaskameari mielde njealjátoassái dásis **buress odasmuvvi**, ja buvttadus lea buohtalassii sullii goalmátoassi das. Muotkeduoddara meahceguovllus stuorámuš oassi gullá luohkkái **sakka guorban** ja unna oassi luohkkái **hihtásit odasmuvvi**. Vuogálaš boazoguodoheamis sáhttet maiddá leat mieđas váikkuhusat, mat bajásdollet luonddutiippaid, go oassi duoddariid suoidneatnamiin seailu ná miesttaluvvamis. (Norokorpi je. 2008)

FGDL inventeremiid mielde boazoguohtoneatnamiid jagiin 1999–2003 čadahuvvon inventeremat čájehedje, ahte jeagelemearri leai geahppánan earret Njeavdáma Anár mearkabire visot eará bálgošii ja maiddá Ohcejogas Báišduoddara bálgošis. Ovdamearkka dihte Muotkeduoddara bálgoša jeageleatnamat ledje heittogis dilis [jeagil vuollái 360 kg (goikedeaddu)/ha] (Kumpula 2004). Oddainventeremat jagiin 2005–2007 čájehedje jeageleatnamiid ain heajosmuvvan measta visot bálgošii boazodoalloguovllu davvi- ja gaskaoasis. Earenoamáš čielggas jeagelbiomássaide geahppáneapmi leai leamaš dain bálgošii, main biomássat ledje alimusat ain 1990-logu beallemuttos. Jeagelbiomássaide geahppáneapmi leai dáhpáhuvvan storrát 2000-logus boazodoalloguovllu davveosiid bálgošii (Kumpula je. 2007). Maiddá Metla dutkamusaide mielde jeagil gávdno Davvi-Sámi guovllu eatnamiin šat gaskameari mielde dušše 180–230 kg (goikedeaddu)/ha – ns. jeageleatnamiid dilli leai heittot. Heittodepmosit guodoheami suvdi boazojeahkála ossodat lea maiddá unnon. Jeahkála mearri leai geahppánan eanemus Anára bálgošii, eará sajiin geahppáneapmi leai unnán. Buotlágan eatnamiin jeagil gávdnui eanemus Ohcejoga mearkabire bálgošii, muhto doppege šat dušše sullii 310 kg (goikedeaddu)/ha. Unnimusat jeagil leai Anára mearkabires – gaskameari mielde dušše 140 kg/ha. Anáris vejolaččat stuorát guodohandeaddu čuozaige jo eanet go eará sajiin guorba- ja suohppáeatnamiidda, dannego dain jeagil leai hui unnán – vuollái 120 kg/ha. (Mattila 2006)

Sámedikki mielde berre váldit vuhtii, ahte sámeboazodoalliin ja bálgošii lea boahtán ain ođđasit dearvvuodat, ahte árvvoštallamat dálveguohtoneatnamiid dilis eai leat leamaš luohthahttit. Guohtoneatnamiid suvdinnákca lea čielggaduvvon eanas eanaiskosiiguin iige áššis leat bargovuvvon ovttas boazodoalliiguin. Maiddá bálgošiid ovddasteaddjit leat ovdanbuktán buohtalas oainnuid áššis.

Luondduealáhusain **guollebivddus** ja **rievssatbivddus** leat váikkuhusat guovlluid guolle- ja fuođdonáliide.

Maiddá **lustaguollebivddus** ja **-meahcebivddus** leat váikkuhusat guovlluid guolle- ja fuoddon-áliide. Váikkuhus rievssatnáliide čohkiida lagamustá Gáregasnjárga–Gámas-geaidnogurrii ja maiddá Bartagáldu geaidnuguoraide. Meahceguovllu gaskaosiin johtalit hui unnán lustaguollebivdit ja -meahcebivdit.

Vánddardeapmi meahceguovllus lea gorálaš vátna iešdoaimmalaš váccijohtin ja čuoiganvádjo-leapmi, dannego merkejuvvon vánddardanmáđiijat eai guovllus leat. Go ná lea, de vánddardeami váikkuhusa guovllu luonddudilálašvuhtii sáhtá atnit unnin. Vánddardanmohkiid lágideat lagamustá idjadanbálvalusaid fálli fitnodagaid lahkosiin Gáregasnjárga–Gámas-geaidnuguoras gávdnovaš boares bálgáid ávkkástallamiin.

Guovlluin čadahuvvon arkeologalaš inventeremiin lea gávnnavuvvon, ahte muhtin dološmuittut leat vára vuolde duššat vánddardeami váikkuhusas (gč. lohku 6.1.4 **Kulturárbeáikkiide čuohecevaš áitagat**).

Geasseáigásaš meahcejohtalus vuhtto eanavuodus. Fuonesváikkuhusaid lea figgamuš gehapedit dainna, ahte Meahceráđdehus miedeha geasseáigásaš meahcejohtinlobiid dušše báikki olbmuide – ja sidjiidege dušše dihto bissovažžan šaddan johtingeinnodagaide Ohcejoga gieldda bealde (gč. dárkkebut lohku 11.2 **Meahcejohtalus**).

Báikegottálaš olbmot sáhtte vuodjit **mohtorgielkkáiguin** olles guovllus, muhto singe johtin nohká dahje goittotge geahppána dovdomassii siivvuhisvuoda boddii ovdal lottiid bessenáiggi ja bohcuidd guottetáiggi. Vilda mohtorgielkávuojaseapmi sáhtá dagahit gidđadálvve hehttehusa ja vahága boazodollui ruohtahemiin čoavjjetáldduid gassa luotkkoobbasis ja maiddá biđgemiin ealuid. Vierrobáikegotteolbmuid mohtorgielkávuojaseapmi lea guovllus gorálaš unnán ja deattuhuvvá gielkámáđiijai, mii lea guovllu máttaoasis (gč. dárkkebut lohku 11.2 **Meahcejohtalus**).

Girdinjohtalus guovllus lea unnán. Heivvolaš seaivunjávrriit leat dušše unnán guovllu máttaoasis. Girdinjohtalus seastá eatnama guorbamis, muhto nuppe dáfus sáhtá heađuštit ovdam. seaivunjávrriin bessejaddji čáhcelottiid. Girdinjohtalus geahpeda guovllu luoduláganvuoda, go buktá olbmuid álkit guovlluide, mat leat guhkin eret geainnuin.

Duottarmihttár dagahii lagešvuvddiin jagiid 1964–1966 massadihttomiiinnis jámuidd sullii 500 000 hektára viidodagas Davvi-Sámis. Jápmuguovllun lohkkovuvvui ain jagis 1998 oktii buot 235 400 hektára (badjel bealli muorain lea duššan) viidodat, mas ollásit muoraheapmi lei 68 200 hektára. Muotkeduoddara meahceguovllus duottarmihttárvahágit deivet guovllu ravdaosiide, eaige leamaš nu oktilaččat ja viidát go ovdamearkka dihte Báišduoddara ja Gálddoaivvi meahceguovlluin. (Sihvo 2002)

Meahceguovllus **guollečáziid dikšun** lea vuodđuduvvan guollebivddu muddedallamii ja guliid lundolaš lassáneapmái ja maiddá Báhcaveaji čázadatguovllus maiddá guollegilvimiidda. Guollegilvimiid leat giedahallan logus 9 **Guollečáziid dikšun ja guollebivdu**.

Davvi-Amerihkás vuolgan miŋka leabai **dorkanáhkkealliid hehkkešaddadeami** bokte lundui dán maŋemuš jahkečuodi beallemutto rájes ja lea lándan olles riikii, maiddá Muotkeduoddara meahceguovlui. Miŋkka sáhtá deaividit visot čázadagaid gáttiin miehtá áidalas meahci (www.rktl.fi).

Olbmo váikkuhus šaddošlájaid lea leamaš viehka unnán. Nuppástusat leat rájáiduvvan eanaš gáržžes guovlluide. Čielgasepmosit eamišaddogardi lea čáhkken boazorátkinsajiin ja meahce-stobuid birrasiin. Maiddá easkaboahttišlájaid mearkašupmi Muotkeduoddara meahceguovllu šaddogearddis lea unni. Ovdamearkka dihte ođđaboahttiide gullevaš sáttobađvvut (*Cardaminopsis arenosa*) leavai guovllu lahkosiidda duiskalaččaid fárus nuppi máilmmesoadi áigge. Šlájja ii goittotge dáppe lávdan viidát, ja dan leatge gávdnon dušše fal hui hárvanažžan j. 1938–1944 ráhkaduvvon Gáregasnjárga–Gámas-geainnu guoras ja maiddá Anára gili lahkosiin.

Jahkečuđiid áigge olmmoš lea čuohppan muoraid sihke **boaldin-** ja **huksenmuorran**. Muorraváldimis leat iešguđetlágan váikkuhusat vuovdebohtuid gieragokčosiidda ja muorrašlájaid gaska- vuoda meriide. Stuorimus muorraváldimat rájáiduvvet goittotge ásojuvvon johkalegiide meahceguovllu olggobeallái.

Eanaš dálá málliid dahje skenáriijaid mielde dálkkádat lieggana sakkamusat davviguovlluin. Temperatuvrra goargun guoská visot jagiáiggiide – earenoamážit goittotge dálvá. Guhkes áigegaskkas čuovvumuššan lea šaddogeardeavádagaid sirdašuvvan davi guvlui. Arvviid leat einnostan maiddá lassánit, mii mearkaša davviguovlluin lassáneaddji muohtameari lagas jahkelogiid áigge. Earenoamáš ráššin adnojuvvojit lávdama ravdarájain dihttovaš ártkalaš luonddutiipat ja šlájat (ee. balsajeakkit, lagešvuovdit, rávdu, njállá). Galbma dálkkádahkii vuogáiduvvan šlájaid lassin vára vuolde leat maiddá šlájat, maid lunddolaš lávdannákca lea heittot. **Dálkkádatnuppástus** láhčá vejolašvuodaid maiddá ollásit amas šládjavalljodaga leavvamii guvlui. Sámis easkaboahttišlájaid mearri ja váikkuhus eamišlájaid lea dássáži leamaš oalle unni. Easkaboahttišlájaid lávdamii laktásit dábálaččat maiddá eará sivat go dálkkádaga liegganeapmi. (Itkonen 2006, Helle 2006)

Suoma luondotiippaid áitatvulošvuohaárvoštallama (Norokorpi je. 2008) mielde dálkkádatnuppástus lea lagešluondotiippaid ektui nubbin deháleamos áittadáhkki bohccuid liigevuodheami maŋŋá. Dan árvoštallet váikkuhit measta guovtti goalmátoassái duottarluondotiippain viehkaláhkai dahje dovdomassii nu, ahte dat nuppástuhtá luondotiippa kvalitehttaiešvuodaid dahje unida viidodaga vel dán čuohtejagi siste. Muorahis duottarbáljehasa oassi šaddá einnostusaid mielde geahppánit sakka. Dat báljehasguovllut, mat vel báhcet, livčče sakka biedgguid ja čohkiidivčče stuorra osiin fierričievravilttiin ja juovain. Das, man jodánit dákkár nuppástusat sáhttet ollašuvvat, ii leat goittotge luohtehaht árvoštallan. Dálkkádatnuppástussii laktásit máiddái dálkki ravddamus albmonumiid gievrin ja geardašuvvama dávjun, mas sáhttet leat oallege vahátlaš váikkuhusat lundui. Dálkkádaga liegganeapmi ovddida nuppe dáfus divrriid – nugo duottar- ja suoldnemihttára – dihttoma lagežiin. Roassut sáhttet leat ain viidáseappot ja dávjjibut go ovdal. (Norokorpi je. 2008)

Dálkkádatnuppástus váikkuha maiddá luonddu áimmahuššamii ja vuosttasin nuppástus čuoheá davviguovlluin árbevirolaš, ártkalaš dálkkádahkii vuogáiduvvan luondduealáhusaide. Muhtin muddui nuppástus sáhtá leat positiivvalaš, go guovlluid buvttadannákca ovdamearkka dihte fuođđuid ja bohccuid biepmu hárrái lassána. (Itkonen 2006) Go dálvearvvit lassánit, de muohtagovččas gassu lagasboahttevuodas ja go dálvedálkkádat lieggana, de riska njácuidda maŋŋá muohtagierragii šaddi jieknagearddis dahje čuoknumis lassána, mii hehte bohccuid biebmofidnema. Muohtaáigi sáhtá nuppe dáfus oatnut sihke čakčat ja gidđat, mii álkidahtá bohccuid ruonasguohtuma fidnema álgogeeasis. Geassetemperatuvrraid goargun sáhtá maiddá lasihit varranjammi divrriid meari ja aktiivvalašvuoda, mas čuovvu bohccuid veaju heajosmuvvan. (Helle 2006) Dássáži diehtu sierra šlájaid reageremis dálkkádatnuppástussii lea áibbas menddo vánet (gč. lohku 5.3 **Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun; čuovvun**).

2.12 Oktiigeassu deháleamos árvuain suodjaleami ja geavaheami ektui

Muotkeduoddara meahceguovllu **luonddusuodjalandilli** lea dál viehka buorre ja plána vuolggasadjin lea, ahte dilli seailu dahje buorrána. Muotkeduoddara guovllus buorre dili seailuheapmi ii olusge gáibit aktiivvalaš seahkaneami áššiide.

Muotkeduoddara meahceguovllus leat inventerejuvvon 25 čuožáhaga, main gávdnojit **áitatvuollásaš** dahje **geahčvuollásaš** bohcešattut, sámmálat, guobbarat dahje jeahkálat. Áitatvuollásaš bohcešaddoslájaide deháleamos eallinbirrasat leat áidalas meahci viesttarmáttaoasi šattolaš suotnjojeakkit, main dihtto ee. jeaggenarti ja njeaššelukti. Áitatvuollásaš sámmáliid ja guobbariid gávdnostumit čohkiidit bealisteaset guovllu máttaoassái. Sierra eanageavahanvugiid váikkuhus áitatvuollásaš šattuid, sámmáliid ja guobbariid dihttonsajiide lea unni.

Muotkeduoddara meahceguovllu **loddevalljodat** čohkiida Vuovde-Sámi jekkiid, duottarbadjosiid, báljehasaid ja goahcevuovdeavádaga šlájain. Ovdamearkka dihte gironis, láfolis, ruksesguškilis, fáskilis ja állahis lea guovllus nana nálli. Guovllus leat áicojuvvon oktii buot 34 áitatvuollásaš ja geahčvuollásaš šlája. Šlájain maiddáa guovlludásis áitatvuollásaččat leat earret eará láfol, ruksesguškil, njurggu ja gierdorásttis. Riikkaviidosáččat eallinnávccalaš muhto guovlludásis áitatvuollásaš šlájat leat gávnnavuvvon guovllus vihtta. EU loddedirektiivva (79/409/ETY) laktaga I šlájat leat guovllus áicojuvvon 26 (Lavtta 7).

Muotkeduoddara áidalas meahci **spirenálit** leat nannosat. Earenoamážit guovllu geatkenálli lea Suoma nannosepmosiidda gullevaš. Eará stuorraspiriin guovllus gávdnojit ee. guovžžat ja soaitáhagas maiddáa albasat ja gumpet. Guovllus leat maiddáa stuorra gazzaloddenálit. (Ollila & Sulkava 2007, Ollila 2007) Nana spirenáliid dihte spiriid boazodollui buktin vaháat bargahit boazodoalliid ja lasihit boazodoalu goluid. Válmmaštallama vuollásaš spirevahátlágas vurdojuvvo spirevahágiid buhtadusdillái buoráduš (Lapin Kansa 16.4.2008).

Guovllu **dološbázahusat** eai leat dutkojuvvon gokčevaččat, muhto dáid mañemuš áiggiid arkeologalaš inventeremiid vuodul lea fuomášuvvon guovllus gávdnot valljás ja rikkis kulturárbi. Guovllu dološ bázahusat leat inventerejuvvon viehka gokčevaččat dušše fal Bealdo- ja Giellajoga gáttiin. Inventeremiid oktavuodas gávnnavjedje muhtin dološbázahusbáikkiid leat vára vuolde duššat vánddardeami váikkuhusas (gč. 6.1.5 **Kulturárbečuožáhagaide čuoheccii áitagat**). Vejolaš dikšundoaimmain duššanvára vuollásaš čuožáhagaid buohta mearreduvvo báikkiide dahkkon dárkkistanmátkkiid mañjá ovtta Museadoaimmahagain.

Muotkeduoddara meahceguovlu lea dehálaš **boazodoalloguovlu** Muotkeduoddara ja Báišduoddara bálgosiidda, ja maiddáa báikkálaš obmuide dehálaš meahcebevdo-, guolástan-, luomečoaggin- ja áhpásmanguovlu. Eanaš oassi áidalas meahcis lea boaittoavádat, gosa eai stivrejuvvo vánddardeaddjit, muhto guovllut leat ovddemustá boazodoalu ja eará **luondduealáhusaid** anus. Avádatjuohku ii gáržžit boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargama guovllus.

Guovllu gánske stuorámuš geasuheaddjin virkkosmahttingeavaheami hárrái sáhtta atnit guovllu geainnohisvuoda ja vátna bálvalusráhkadaga. Guovllu máđiikeahtesvuolta lea veahkehan guovllu bissut luodulágan ja ráfálaš meahcevázzinguovlun. Guovllu seailuheapmi luodulágan guovlun gokčevaš máđiijaid ja bálvalusaid haga dáhkida buoremusat guovllu seailuma dáláža lágánin maiddáa boahttevuodas.

DIKŠUN JA GEAVAHEAPMI

3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat

Meahceguovlluid dikšun ja geavaheapmi galgá vuodđuduvvat meahceguovloláhkii (62/1991). Plánemis berre váldit vuhtii maiddá mánngaid eará lágaid, láhkaásahusaid ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid. Sápmelaččaid ruovttuguovllus galgá earenoamážit váldit vuhtii daid lágaid, láhkaásahusaid ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid, maiguin lea figgamuš oadjudit sámekultuvrra ollašuttima vejolašvuodaid. Čuovvovaš loguide leat čálihuuvon seadáhusat ja soahpamušat, mat duogábealde stivrejit Muotkeduoddara meahceguovllu dikšuma ja geavaheami plánema.

3.1 Meahceguovloláhka

Meahceguovlolága (62/1991) mielde meahceguovllut leat Meahcceráđdehusa divššu ja hálddašeami vuolde. Lágas áhahuvvo, ahte ”meahceguovllu dikšumis ja anus berre čuovvut dikšun- ja geavahanplána, man gárvvasta Meahcceráđdehus ja nanne birasministeriija”.

Lága dárkilis vuodđustusain mitaluvvo plána dárkkuhusas:

Plánas lea dárkkuhus čilget doaimmaid meahceguovllu geavaheami ovddideami ja stivrema várás ja maiddá guovllus lobálaš huksenbarguid. Guovllu sáhtašii plánas maiddá juohkit geavaheami ektui sierra osiin. Plánas eai livčče guovllu geavaheaddjiide čuohecci mearrádušat, muhto dat guoskkašii dušše fal virgeoapmahaččaid plánejuuvon doaimmaide.

Meahceguovlolága vuosttas paragrafas celkojuvvo meahceguovlluid vuodđudandárkkuhus. Das gávnnavuvvo, ahte áidallas meahcit lea vuodđuduvvon

- guovlluid meahcceluonddu seailuheami várás
- sámekultuvrra dordudeami várás
- luondduealáhusaid dordudeami várás
- luonddu mánngabealat geavaheami ja dan eavttuid ovddideami várás.

Dán dikšun- ja geavahanplána ulbmilin lea dáid meahceguovlolága bidjan mihttomeriid oktii-heiveheapmi sierra geavaheaddjiavkkuid gaskka.

Earret meahceguovlolágas áhahuvvon gildosa luohpadit eatnama (4 §) ja ráhkadit geainnuid (5 §) guovlu geavahuvvo enaš iešguđetge doaimma muddedalli láhkaásaheami mielde. Ovdamearkka dihte boazodoallu, meahcebevdu, guollebevdu ja meahcejohtalus muddejuvvo daid várás addojuvvon seadáhusaiguin. Dasa lassin almmolaš mearkkašupmi lea ovdamearkka dihte ng. **Rio soahpamušas**, mii geatnegahtá suvdilisvuhtii maiddá meahceguovlluin. Suvdilisuodain dárkkuhit Rio soahpamušas earret eará dan, ahte luonddu anus ja dan stivremis galgá váldit vuhtii ekonomalaš, sosiálalaš, ekologalaš ja kultuvrralaš oaidninvugiid. Suvdilis geavaheami geatnegasvuohta lea sierra celkojuvvon maiddá Meahcceráđdehusas addojuvvon lága (1378/2004) 2. §:s.

3.2 Jekkiidsuodjalanláhka ja -ásahus

Dárkilut seadáhusat jekkiidsuodjalanlága (851/1988) ollašuhittimis leat addojuvvon ásašusain (852/1988). Jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon rávarokkiid goaivun, eanaávdnasiid váldin ja maiddá eana- ja báktevuodu vahágahttin. Seammaláhkai lea gildojuvvon lavdnjeeatnamiin šaddi muoraid čuohppan ja visttiid, geainnuid ja ráhkkanusaid ráhkadeapmi. Dás leat goittotge spiehkastagat. Lobálaš lea ráhkadit ja ortnegis doallat dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid, mat leat dárbbášlaččat álbmoga oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luondduberoštumiid várás. Ásašus ii gáržžet guollebivddu, meahcebivddu, čoaggindoaimma dahje boazodoalu. (ásahus 852/1988)

3.3 Natura 2000 -fierpmádat

Natura 2000 -fierpmádagain lea figgamuš seailluhit luonddu mánggabealátvuoda Eurohpa uniovnna guovllus. Muotkeduoddara meahceguovlu lea laktojuvvon EU komiššuvnna 22.12.2003 dohkkehan Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii luonddudirektiivva (92/43/ETY) gustovaš čuozáhahkan **Muotkeduoddarat**-nammasaš (FI 1300202) Natura-guovllun, masa gullá maiddá Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu. Dán plána ulbmilin lea ná maiddá daid luonddu-árvvuid dorvudeapmi, maid vuodul guovllut leat laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii gullelaš guovlluide galgá Eurohpa servoža ráđi direktiivva (luonddudirektiivva 92/43/ETY) 6. artihkala mielde dárbbu mielde gárvvistuvvot vuogálaš geavahanplána.

Luonddudirektiivvas leat čilgejuvvon suodjaleapmái gullelaš guovdilis doahpagat, juksanmearit ja vuodđojurdagat. Luonddudirektiivva ja lodedirektiivva (79/409/ETY) laktagiin logahallojit sierralágan earáliiggáshoaimmat dahje -fuomášumi gáibideaddji Eurohpa uniovnna dehálažžan atnin šlájat ja luonddutiipat. Ulbmilin dáid šlájaid ja luonddutiippaid suodjaleamis lea daid oiddolaš suodjalandási seailluheapmi. Dát dárkkuha dan, ahte šlájaid lávdanviidodat, náli ovdáneapmi ja eallinguovllu luonddudilli bissot stádisin dahje buorránit ja ahte luonddutiippa ráhkadat ja doiammat seilot guhkes ágegaskkas. Luonddudirektiiva gáibida šlájaid ja luonddutiippaid suodjaleami lassin, ahte suodjalandoaimmain váldojit vuhtii ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš gáibádušat ja maiddá guovlludási ja báikkálaš earenoamašvuodát.

3.4 Eanageavahan- ja huksenláhka

Eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) 24. § mielde

Stáhta eiseválddit galget doaimmasteaset váldit vuhtii riikkadási guovlluideavahanulbmiliid ja ovddidit daid ollašuhittima. Stáhta eiseválddit berrejit maiddá árvvoštallat doaimmaideaset váikkuhusaid riikkadási guovlluideavahanulbmiliid ektui. Eatnangotti plánemis ja guovlluideavaheami eará plánemis galgá fuolahit riikkadási guovlluideavahanulbmiliid vuhtii váldimis nu, ahte daid ollašuhittin ovddiduvvo.

Stáhtaráđi mearrádusa (30.11.2000) ulbmilin lea ee. ovddidit kultur- ja luondduárbbi, virkkosmahttingeavaheami ja luondduvalljodagaid seailuma ja maiddá luonddu- ja kulturbirasin earenoamáš mearkkašahti guovlooppalašvuodaid seailuma.

Guovlluidegeavaheami guovddášulbmilat luonddu ja luonddugeavaheami hárrái leat ee.

- ealli ja jápma luonddu beales divrras ja hearkkes guovlluid mánggabealátvuoda seailuma ovddideapmi
- luondduvalljodagaid suvdilis ávkástallan nu, ahte dáhkiduvvo luondduvalljodagaid fitnašuvvan maiddái boahttevaš sohkabuolvvaide
- ekologalaččat dahje virkkosmahttingeavaheami beales mearkkašahti ja oktalaš luondduguovlluid ja geavaheami stivren nu, ahte dát guovlooppalašvuodat dárbbasmeahttumit bidgejuvvo
- luonddu virkkosmahttingeavaheami ja velá luonddu- ja kulturturisma ovddideapmi nu, ahte lotnolasgeavahusa vejolašvuodat buoreduvvojit.

Bajábeale logahallamii leat čálihuvvon sihke oktasaš- ja earenoamášulbmilat dan oasis go dat gusket plánenviidodahkii. Oppalašulbmilat leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš prinsihpalaš linnjágeassimiid lundosaččat. Earenoamášulbmilat leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš geatnegasvuodat.

Eanageavahan- ja huksenlága guovddášulbmilat sáme kultuvrra seailuma beales leat govviduvvon logus 3.6 **Sáme kultuvrra dorvudeapmi**.

Eanageavahan- ja huksenlága 125. § mielde huksemii galgá leat huksenlohpi. Dikšun- ja geavahanplána ii njuolggá vuoiggadahte huksemii, mii gáibida lobiid eanageavahan- ja huksenlága mielde (gč. lohku 16 **Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi**; 16.4 **Eana-geavahan- ja huksenláhka**).

3.4.1 Lávvabargu

Eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) gustovaš riikkadási guovlluideavahanulbmilat stivrejit visot lávvabarggu. Eatnangotteláva kárttas ja lávvamearrádusain leat nana vuoigatvuohta-vaikkuhusat. Dat leat rávvagin gielddaid lávvabargui, ja Meahcceráđdehus ferte virgedoaimbin váldit eatnangotteláva vuhtii ja figgat ovddidit dan ollašuttima ja bearráigeahččat, ahte doaimmaiguin ii hehtejuvvo láva ollašuttin. (Lappi lihttu 2006)

Davvi-Sámi eatnangottelávva

Muotkeduoddara meahcceguovlu gullá Davvi-Sámi eatnangottelávvaigu. Birasministeriija nannii láva 27.12.2007 (Lavtta 9). Guovddášvuoruhanguovllut lávas leat vuvddiid lotnolasatnu, eana- ja baktevuodu ávdnasiid ávkástallan, turisma, johtalusvuogádat ja industriija ja maiddái eatnamiid eará geavaheami ja velá servodatráhkadaga ovddideami beales dehálaš guovllut ja ovddidanprinsihpat.

Eatnangotteláva **guovlogovvadásas** Muotkeduoddara meahcceguovllu ovddidanprinsihpat leat meahcceguovlolága (62/1991) mielde gustovaččat; meahcceguovloluondu seailuhuvvo, sáme kultuvrra ja luondduealáhhusaid dárbbut sihkarastojit ja luonddu mánggabealat geavaheami vejolašvuodat ovddiduvvojit.

Davvi-Sámi eatnangotteláva lávvamearrádus (Se) lea gávnnavuvvon, ahte meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánain galgá váldit vuhtii riikkaviidosaččat ja duovdatlaččat mearkkašahti fanasreaiso-, mohtorgielkávuojasaš- ja olgolihkadanjohtolagaid.

Stáhtaráđđi gávnna mearrádusastis (27.12.2007), ahte

lávamearrádus geatnegahtta váldit bálgáid vuhtii meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánain nu bures go meahcceguovllohka dan suovvá. Ferte maiddá fuomášit, ahte eatnangotteláva berre dáinge osiin dulkot ollislaččat nu, ahte go mearrádus lea eanageavahan- ja huksenlága 32 § rávvagin, de dat guoddá dárkilut plánii lihkanmuni.

Lávamearrádusain Muotkeduoddara meahcceguovllu čađa lea dasa lassin linnjáduvvon kulturhistorjjálaččat dahje eanaoinnuslaččat mearkkašahtti geaidnun dahje johtolahkan Idnetvárri-Gáregasnjárga-bálggis (Lavtta 9). Johtolat ii leat bajásdollojuvvon jahkelogiide, muhto dat vuhtto ainge báikkohagaid čielgasit earenoamážit duottarguovllus.

3.5 Láhka Meahcceráđdehusas

Meahcceráđdehus stivre áidallas meahci dihto geavahanvugiid, muhto mánja doaimma leat soames eará eiseválddi stivrra vuolde. Meahcceráđdehusa barggut leat meroštallon lágas (1378/2004) ja ásahas (1380/2004) Meahcceráđdehusas. Láhka Meahcceráđdehusas ásaha doaimma almmolaš servodatlaš geatnegasvuodaid (4 § ja 5 §), main dikšuma ja geavaheami plánema stivrejit:

- Luondduvalljodagaid suvdilis áimmahuššama ja geavaheami dehálaš oassin Meahcceráđdehusa ferte doarvái váldit vuhtii biologalaš mánjgabealátvuoda suodjaleami ja vuogálaš lasiheami oktan eará ulbmiliiguin, mat leat ásahuvvon vuvddiid ja eará luondduvalljodagaid dikšumii, geavaheapmái ja suodjaleapmái. Meahcceráđdehusa ferte dasa lassin váldit vuhtii luonddu virkkosmahttingeavaheami ja maiddá barggolašvuoda ovddidangáibádusaid.
- Meahcceráđdehusa doaimmas váldojit vuhtii dutkamuša, oahpahusa, – – eanageavaheami dárbbut.

Meahcceráđdehusa almmolaš hálddahasbargguin (1378/2004, 6 §) dikšuma ja geavaheami plánemii váikkuhit Muotkeduoddara meahcceguovllus

- luonddusuodjalanbarggut ja maiddá luonddusuodjalanguovlluid skáhpon, mat leat ásahuvvon luonddusuodjalanlágas (1096/1996) ja dasa lassin dainna vuodduvvon luonddusuodjalanguovlluide guoskevaš lágain
- guollebivdolágas (286/1982), boazodoallolágas (848/1990), meahccejohtaluslágas (1710/1995), meahcebeivdolágas (615/1993), bázahusfuolahuslágas (1072/1993), boazodoalu- ja luondduealáhusaid ruhtadanlágas (45/2000), gádjunlágas (468/2003) ja ortnetlágas (612/2003) ásahuvvon barggut
- luonddu- ja vánddardanbálvalusaid buvttadeapmi
- meahcebearráigeahčču.

Dán plána vuodul dahkkon Meahcceráđdehusa eiseváldemearrádusain sáhtta váidit váidalusčujuhusa mielde Roavvenjárgga hálddahasriektái dahje dálanguovloaláhusaid váiddalávdegodái.

Lappi birasguovddáš fuolaha iežas doaibmaguovllus dasa ásahuvvon dahje mearreduvvon bargguin, mat gusket birrasasuodjaleapmái, guovlluid geavaheapmái, luonddusuodjaleapmái, kulturbirrasa fuolaheapmái, huksema stivremii ja dasa lassin čáhcevalljodagaid geavaheapmái ja dikšumii (Láhka birashálddahas 55/1995).

Sáme kultuvrii gullevaš geatnegasvuodat lea govviduvvon čuovvovaš logus 3.6.

3.6 Sámekultuvrra dorvudeapmi

Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš iešráddema ollašuhtá sámediggi (974/1995), man sápmelaččat válljejit válggaiguin njealje jahkái hávil. Sámediggi dikšu sápmelaččaid iežaset giela ja kultuvrra ja áššiid, mat gusket sápmelaččaid sajádahkii eamiálbmogin. Meahcceráđdehus lea bivdán sámedikkis árvvoštallama Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii (Lavtta 2). Sámedikki árvvoštallan bivdojuvvo visot suodjalan- ja meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánain, mat gárvvistuvvojit sápmelaččaid ruovttuguovllus.

Sápmelaččaid vuoigatvuođaid eamiálbmogin oadjudit sihke sisriikkalaš ja riikkaidgaskasaš soahpamušat ja seadáhusat.

Boazodoallu, guollebivdu, meahcebivdu ja smávvaeanadoallu ja de vel duodji ja luonddubuktagiid čoaggin leat sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat. Daid doaimmahit maiddá lotnolasealáhusan, muhtimin maiddá ng. **oddaáigásaš ealáhusaid** – nugo turisma ja eará bálvalusealáhusaid – lassin.

3.6.1 Suoma vuodđoláhka

Vuodđoláhka (731/1999) suddje sápmelaččaid eamiálbmogin. Vuodđolága 17. §:s daddjojuvvo, ahte sápmelaččain eamiálbmogin lea vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Seamma lága 121. §:s nannejuvvo vuoigatvuohta ”sápmelaččain lea sámiiid ruovttuguovllus iežaset gillii ja kultuvrii guoskevaš iešrádden dađi mielde go lágain ášahuvvo”.

3.6.2 ON:a SP-soahpamuš

Sápmelaččaid kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargama suddje sápmelaččaid buohta ON:a siviilavuoigatvuođaide ja politihkalaš vuoigatvuođaide guoskevaš olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 27. artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Soahpamušas dárkkuhuvvon sámekulturdorvu gáibida eiseválddiid fuolahit mearrádusdakkamis das, ahte eará geavahanvuohtit ja geavaheaddit eai mearkkašhttiláhkai heajosmahte kulturgáhttema vejolašvuođaid ja kultuvrra ollašuhttima ekonomalaš gánneheami. Dáid vuolggasajiin earenoamážit boazoguohtumiid viidodahkii, oktilašvuhtii ja kvalitehttii ja vel bohccuid guohtunráffái čuohcci áššit váikkuhit njuolgga sápmelaččaid kultuvrra gáhttenvejolašvuođaide.

3.6.3 Áššegirjijt Suoma republiikka searvamis Eurohpa uniovdnii, beavdegirji nr. 3 sápmelaččain

Beavdegirjjiis gávnnavuvvo, ahte Suopma lea čatnašuvvan sápmelaččaid ealáhusaid, giela, kultuvrra ja eallinvuogi seailuheapmái ja ovddideapmái, ja ahte árbevirolaš sámekultuvra ja sámii ealáhusat leat čatnagasas luondduealáhusaide – nugo boazodollui – sápmelaččaid árbevirolaš ássanguovlluin. Beavdegirjji 1. artihkalis gávnnavuvvo, ahte dan easttekeahhtá, maid EO vuodđudansoahpamušas mearreduvvo, sápmelaččaide oazžu miedehit oktovuoigatvuođaid boazodoalu ollašuhttimii árbevirolaš sámevuovlluin. Beavdegirjji 2. artihkala mielde beavdegirjji sáhtá viiddidit guoskat sámii earáge oktovuoigatvuođaide, mat gullet árbevirolaš sámealáhusaide, daid boahhtevaš ovdáneami vuhtiiváldima várás. Ráđđi sáhtá oktamielalaččat komiššuvnna evttohusas ja Eurohpa parlamentta ja guovlluid komitea gullama maŋŋá dahkat dárbbalaš nuppástusaid beavdegirjái.

3.6.4 ILO soahpamuš nr 169, mii guoská eamiálbmogiid vuoigatvuođaide

ILO eamiálbmotsoahpamuš dovddasta eamiálbmogiid earenoamáš vuoigatvuođaid árbevirolaš orrunguovlluidasaset ja gáibida stáhtain doaimmaid eamiálbmogiid kultuvrra, gielaid ja birrasa suodjaleami várás. Soahpamuš lea dohkkehuvvon riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvnna ILO dievasčoahkkimis jagis 1989. Suoma lálkaásahepmi ii deavdde dál **ILO 169** -soahpamuša mearrádusaid. Soahpamuš goittotge geatnegahtta Suoma ratifieretmeahttuminge.

Eanavuoigatvuođaide guoskevaš soahpamušmearrádusain sápmelaččaid sajádaga bajideami beales gávnnavuođo 13. artihkalis, ahte go gustohit oppalašsoahpamuša dán oasi mearrádusaid, ráđdehusat fertejit gudnejahttit dan earenoamáš mearkašumi, mii dieid namalas álbmogiid gaskavuodas lea dan eatnamiid dahje guvlui, mas sii orrot dahje man sii muđui geavahit, lea daid kultuvrii ja vuoigatvuođaid árvvuide, ja earenoamážit dán gaskavuoda servodatlaš oaidninvugiid. Soahpamuša 14. artihkalis gávnnavuođo, ahte

- 1) Dieid namalas álbmogiidda galgá dovddastit oamastus- ja hálldahusvuoigatvuođa daidda eatnamiidda, main dat árbevirolaččat orrot. Heivvolaš dáhpáhusain galgá dasa lassin oadjudit áššálaš doaimmaiguin dáid álbmogiid vuoigatvuođaid geavahit guovlluid, mat eai leat dušše daid oktoorrunguovlu, muhto maid dat leat sáhtán árbevirolaččat geavahit áigáiboaduset skáhppoma ja árbevirolaš doaimmaid várás. Dán oktavuodas berre giddet earenoamáš fuomášumi nomádaálbmogiid ja johtti eanagilviid dillái.
- 2) Ráđdehusat galget dárbbášlaš doaimmaiguin meroštallat dáid namalas álbmogiid árbevirolaččat ássan eatnamiid ja dáhkidit beaktillis suoji daid oamastan- ja hálldahusvuoigatvuohtii.
- 3) Sisriikkalaš riektivuogádahkii galgá váldit vuogálaš meannudeami dáid namalas álbmogiid eatnamiid gullevaš gáibádusaid čoavdima várás.

3.6.5 ON julggáštus eamiálbmogiid vuoigatvuođain

ON dievasčoahkkimis 13.9.2007 dohkkehuvvon julggáštusas eamiálbmogiid vuoigatvuođain celkojuvvo ee., ahte

- Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta ollašuttit ja ealáskahttit kultuvrralaš árbevieruideaset ja dábiideaset. Dása gullá daid vuoigatvuohta bajásdoallat, gáhttet ja ovddidit iežaset kultuvrraid ovddeš, dálá ja boahhtevaš albmonanvugiid.
- Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta bajásdoallat ja nannet mihtilmas vuoigatvuođaid gaskavuoda iežaset árbevirolaččat oamastan dahje muđui hálldahus ja atnin eatnamiid, guovlluide, čázádagaide, riddomearaide ja eará luondduvalljodagaide ja vuoigatvuohta sealluhit dása gullevaš vásttuset boahhtevaš sohkačuolvaide.
- Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta iežaset árbevirolaččat oamastan, hálldahus dahje muđui atnin dahje skáhppon eatnamiidda, guovlluide ja luondduvalljodagaide.
- Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta oamastit, atnit, ovddidit ja hálldašit daid eatnamiid, guovlluid ja luondduvalljodagaide, mat leat daid hálldus árbevirolaš oamasteami dahje eará árbevirolaš hálldašeami dahje geavaheami vuodul dahje maid dat leat muđui skáhppon.

- Stáhtat galget lágalaččat dovddastit dáid eatnamiid, guovlluid ja luondduvalljodagaid ja suodjalit daid. Dán dovddasteamis galgá áššálaččat gudnejahttit dieid namalas eamiálbmogiid vieruid, árbevieruid ja eanaoamastanvuogádagaid.
- Stáhtat galget ovttas áššáigullelaš eamiálbmogiiguin vuodđudit ja bidjat fápmui vuoiggalaš, čatnasmeahtun, bealehis, rabas ja čadačuovgi ja maiddái eamiálbmogiid lágaid, árbevieruid, dábiid ja eanaoamastanvuogádagaid áššálaččat dovddasteaddji meannudeami, mainna dovddastit ja čovdet eamiálbmogiid vuoigatvuodaid, mat gusket daid eatnamiidda, guovlluide ja luondduvalljodagaide, mielde lohkamiin daid árbevirolaččat oamastan dahje muđui hálddašan dahje atnin eatnamiid, guovlluid ja luondduvalljodagaid. Eamiálbmogiin galgá leat vuoigatvuolta oassálastit dán giedahallama.

3.6.6 Biodiversitehtasoahpamuš

Biologalaš mánggabealátvuhtii guoskevaš oppalašsoahpamuš (biodiversitehtasoahpamuš) fápmuduvvui ásašusain 78/1994. Das gávnnavuvvo ee., ahte soahpamušoassebealit

dovddastit mánggaid árbevirolaš eallinvuogi hálddašeaddji eami- ja báikkálašservožiid lagas ja virolaš čatnagasa biologalaš luondduvalljodagain, ja dasa lassin dan, ahte lea sávahahtti juohkit biologalaš mánggabealátvuoda suodjaleapmái ja dan osiid suvdilis geavaheapmái guoskevaš árbevirolaš dieđus, ođasmahttimis ja geavadis fidnejuvvon ávkki vuoiggalaččat.

Soahpamušoassebealit galget maiddái vejolašvuodaid mielde ja heivvolaš osiin sisriikkalaš lánkaásaheami vuodul gudnejahttit, suodjalit ja doalahit eamiálbmogiidja báikkálaš servosiid dakkár dieđuid, hutkosiid ja geavada, mat gullet biologalaš mánggahámátvuoda ja suvdilis ovdáneami dáfus mearkašahtti árbevirolaš eallinvugiide, ja ovddidit viiddidit daid ollašuhttima namuhuvvon servosiid miehtamiin ja mieldeváikkuhemiin ja maiddái roahkasmahttit dieđuin, hutkosiin ja geavadiin fidnejuvvon ávkki dássebealálaš juohkima.

Suoma luonddu mánggabealátvuoda gáhttema ja suvdilis geavaheami strategiija

Stáhtaráđdi lea dohkkehan Suoma luonddu mánggabealátvuoda gáhttema ja suvdilis geavaheami strategiija jagiide 2006–2016 prinsihpamearrádusainnis 21.12.2006 (Biraministeriija 2007). Strategiija doaibmanprográmma juksanmearrin lea ee. ovddidit sápmelaččaid árbevirolaš eallinvuogi ja kultuvrra ja maiddái dan bajásdoalli davviluonddu mánggabealátvuoda bajásdoallama ja seailuma sápmelaččaid ruoktoquovllus.

Doaibmanprográmma doaibmabidjun:

- 1) Jotket sápmelaččaid ruoktoquovllu luondduvalljodagaid dikšuma, geavaheamiija suodjaleami oktiiheiveheami várás dakkár nuppástusaid fidnema lánkaásaheapmái, maiguin sámekultuvrra vejolašvuodaid sáhtta oadjudit. (Vásttolaš ministeriijat mihttomearálaš áigetávval: vuoigatvuhtaministeriija & eananja vuovdedoaloministeriija, 2006–2008)
- 2) Ráhkadit sápmelaččaid hálddašanvuoigatvuodaid vejolažžan dahkki hálldahusmálla, mii dáhkida sápmelaš eamiálbmoga vuoigatvuodaid doalahit ja ovddidit iežas kultuvrra ja váldá vuhtii eará báikkálaš vuoigatvuodaid, eallindiliid ja daid ovddidandárbuid. (Vásttolaš ministeriijat ja mihttomearálaš áigetávval: vuoigatvuhtaministeriija & eanan- ja vuovdedoaloministeriija, 2008–2010)

- 3) Skáhppojit vejolašvuodaid sápmelaččaid árbevirolaš luonddu mánggabealátvuhtii guoskevaš dieđuid vurkemii ja ávkinatnimii sápmelaččaid ruoktuguovllu luondduvalljodagaid suvdilis anus nu, ahte vuhtiiváldet biologalaš mánggabealátvuhtii guoskevaš oppalašsoahpamuša árbevirolaš dieđuid oamastusvuoigatvuhtii gullevaš vuodđojurdagiid. (Vásttolaš ministeriijat ja mihttomearálaš áigetávval: vuoigatvuohtaministeriija, oahpahasministeriija, eanan- ja vuovdealloministeriija & birasministeriija, 2008–2010)

3.6.7 Láhka sámedikkis

Suoma vuodđolágas (731/1999) lea sihkkaraston sápmelaččaide eamiálbmogin iežaset gillii ja kultuvrii guoskevaš iešráđden sápmelaččaid ruovttuguovllus. Kulturiešráđdema ollašuhtá sámediggelága (974/1995) 9. §:s dárkkuhuvvon sámediggi.

Láhka sámedikkis geatnegahtá

eiseválddiid [ja Meahcceráđdehusa] ráđdadallat sámedikkiin visot viiddis ja mearkkašahtti doaimmain, mat sáhttet njuolgga ja earenoamážit váikkuhit sápmelaččaid sajádahkii eamiálbmogin ja mat gusket sápmelaččaid ruovttuguovllus – stáhtaeatnamii, suodjalanguovlluid ja meahcceguovlluid dikšumii, geavaheapmái, láigoheapmái ja luohpadeapmái –. Ráđdadallangeatnegasvuoda deavdima várás áššáigullevaš eiseváldi galgá várret sámediggái dilálašvuoda gulahallat ja ráđdadallat áššis. Dilálašvuoda geavatkeahtá guodđin ii eastte eiseválddi joatkimis ášši giedahallama.

Sámekultuvrra gáhttemii lohkkovuvvojit gullo árbevirolaš ealáhusat – nugo boazodoallu, guollebivdu ja meahcebivdu.

3.6.8 Láhka Meahcceráđdehusas sámekultuvrra dorvun

Meahcceráđdehussii lea addojuvvon earenoamáš geatnegasvuohta sápmelaččaid kulturárbbi suodjaleamis sápmelaččaid ruovttuguovllus (Láhka Meahcceráđdehusas 1378/2004). Lága 4. §:s daddjojuvvo, ahte almmolaš servodatlaš geatnegasvuodat gáibidit Meahcceráđdehusa hálldašemi vuollásaš luondduvalljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheiveheami sámedikkis addojuvvon lágas (974/1995) dárkkuhuvvon sámiid ruovttuguovllus nu, ahte sápmelaččaid kultur-gáhttema vejolašvuodat sihkkarastojit.

Riikkaráđdehusa evttohusas (SII 154/2004) deattuhuvvojit sámekultuvrra bajásdoallama ja ovddideami mearkkašupmi ja Meahcceráđdehusa geatnegasvuodat sápmelaččaid ruovttuguovllus. Sápmelaččaid ruovttuguovllus Meahcceráđdehusa hálldašemi vuollásaš luondduvalljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami galggašii heivehit oktii nu, ahte sápmelaččaide eamiálbmogin vuodđolágas (731/1999) ásahuvvon vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset kultuvrra livččii vejolaš. Sápmelaččaid kultuvrii gullevažžan lohkkujit maiddái sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat – nugo boazodoallu, meahcebivdu ja guollebivdu. Geatnegahttivuohta lea deattuhuvvon nu, ahte dat lea loktejuvvon njuolgga láhkii ovddit ásahusa sajés.

3.6.9 Eanageavahan- ja huksenláhka sámekultuvrra dorvun

Sámekultuvrra dorvudeapmái guoskevaš njuolggadusat leat maiddá eanageavahan- ja huksenlágas (132/1999) ja guovlluid geavaheami riikkadási ulbmiliin, mat vuodduvvet dien namalas láhkii. Stáhtarádi prinsihpamearrádusa (30.11.2000) mielde galgá sápmelaččaid ruovttuguovllus oadjudit guovlluid geavaheamis sámekultuvrra ja -ealáhusaid ovddidanvejolašvuodaid ja heivehit daid oktii luonddu suvdinnávccain. Eanageavahan- ja huksenlága 22. § mielde ”ulbmilat sáhttet guoskat áššiide, main lea – – mearkkašahtti váikkuhus sisriikkalaš kultur- dahje luondduárbaí”.

Guovlluidegeavaheami guovddášulbmilat sámekultuvrra seailuma beales leat ee.

- sámiid ruovttuguovllus sámekultuvrra ja -ealáhusaid ovddidanvejolašvuodaid dorvudeapmi ja oktiiheiveheapmi luonddu suvdinnávccain
- guovlluid seailun luonddu- ja kulturárvvuid ektui earenoamáš mearkkašahtti ollisvuohtan nu, ahte ássama ja ealáhusdoaimma vejolašvuodat seilot
- guovlluid earenoamášbeliid dovdan ja guovlluid geavaheami heiveheapmi nu dássedettolaččat go vejolaš oktii earretlágan luonddudiliid ja kulturárvvuid sihkkarastima várás
- luonddudiliide vuogáiduvvan, iešlágalaš gille- ja kulturbirrasiid seailuheapmi čavddisin.

Bajábeale logahallamii lea čálihuvvon sihke oppalaš- ja sierranasulbmilat dain osiin go dat gusket plánenviidodahkii. Oppalašulbmilat leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš prinsihpalaš linnjágeassimiid lundosaččat. Sierranasulbmilat leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš geatnegasvuodat.

3.6.10 Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ulbmilin lea ovddidit ja mánggabealágahttit boazodoalu ja luondduealáhusaid ealáhusdoaimma, buoret ealáhusaid ráhkadaga ja doaimmanvejolašvuodaid, ovddidit ođasmuvvi luondduvalljodagaid suvdilis geavaheami, ovddidit boazodoallo- ja luondduealáhusguovllu ja maiddá doarjut bieđggoássanguovlluid ja servodagaid ovddideami boazodoalloguovllus ja luondduealáhusaid fidnuguovllus.

Lága čuovvu doaimmain galgá giddet earenoamáš fuomášumi sápmelaččaid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturvuogádahkii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus.

3.6.11 Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma

Sámediggi dohkkehii jagis 1998 **Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma**, man dat válmmaštalai ovttaš birasministerijain. Prográmma beaiváduvvui jagis 2006. Prográmma guovdi- leamos ulbmil lea sámevuovllu luondduvalljodagaid geavaheapmi ekologalaš, ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš vuodu alde suvdilit sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaid fidnodoaimma várás. Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmmas ovdanbukton doaimmaiguin lea dárkkuhus dordudit sápmelaččaid sajádaga eanageavaheamis ja árbevirolaš ja ođđa ealáhusaid fidnodoaimmas sápmelaš vuolggasajiin ja dasa lassin ovddidit árbevirolaš sámedieđu sajádaga ja sápmelaččaid sosiálalaš buresveadjima. Prográmma lea válđojuvvon vuhtii j. 2006 dohkkehuvvon sisriikkalaš suvdilis ovdáneami strategijjas.

3.6.12 Ovttaveardásašvuodáláhka

Ovttaveardásašvuodáláhka (21/2004) gustohuvvo sihke almmolaš ja priváhta doaimmas dalle ee. go jearaldat lea iehčanas ámmáha dahje ealáhusa doaimmaheami vejolašvuodain dahje ealáhusa doarjumis. Ovttaveardásašvuodálága (21/2004) mielde geange ii oaččo olgguštit agi, etnihkalaš dahje álbmotlaš boahtimuša, riikkavulošvuoda, giela, oskkoldaga, vuodđojáhku, oaiviliid, dearvvasvuodadili, lámisvuoda, sohkahealáht beroštumi dahje persovdnii gullelaš eará siva vuodul. Ovttaveardásašvuodálága riikkabeaigiedahallamis bargoeallin- ja dásseárvolávdegoddi celkkii smiehttamušastis (TyVM 7/2003 rb – SII 44/2003 rb) eiseválddiid geatnegasvuodas ovddidit ovttaveardásašvuoda:

Earenoamáš fuomášumi galgá giddet sápmelaččaid vuoigatvuodaide eamiálbmogin ja sáme-kultuvrra deháleamos ávnnaslaš vuodu dahjege boazodoalu sihkkarastimii. Eiseválddit galget mihttomearálaččat ovddidit sápmelaččaid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja skáhppot dainna áigái boaduset.

Dáinna lágain eai estojuvvo dakkár earenoamáš doaimmat, maid ulbmilin lea duodalaš ovtta-veardásašvuoda juksan 6. § 1. momeanttas dárkkuhuvvon olggušteamis boahhti hehttehusaid eastadeami dahje láivudeami várás (positiivvalaš earenoamášgiedahallan). Positiivvalaš earenoamášgiedahallan berre leat rivttesgorálaš figgojuvvon juksanmeari ektui.

3.6.13 Ovttaveardásašvuodaplána

Meahcceráđdehusa ovttaveardásašvuodaplánas 3.5.2006 (1821/01/2004) leat váldon vuhtii bargoministeriija ávžžuhusat (9.9.2004) ovttaveardásašvuodaplánaid gárvvisteamis ja dan earenoamášgažaldagat sápmelaččaid ruovttuguovllus. Plánas giddejuvvo fuomášupmi bargoveaga spesiálamáhtu ovddideapmái ja plánas váldojuvvo vuhtii, ahte seammalágan giedahallan ii ovtto dáhkit ovttaveardásašvuoda. Oppalaš vuodđojurdda lea, ahte Meahcceráđdehusa ulbmilin lea ollašuttit sápmelaččaid posiitivvalaš sierragiedahallama Meahcceráđdehuslága sáme-kultuvrra doaibmavejolašvuodaid dorvudangeatnegasvuoda vuolggasajiin daid rájáid siste, maidda gustovaš lánkaásaheapmi addá vejolašvuoda.

Plána strategiija dihkáda luondduealáhusaid vuhtiiváldima: ”Meahcceráđdehus ádde luondduealáhusaid ja maiddái daid ja sáme-kultuvrra oktiičatnaseami ja dorvuda daid oppalaš giedahallamiin ja meannudemiiiguin, mat vuodđuduvvet iešguđet doibmii čuohecevaš seadáhusaide”. Sápmelaččaid posiitivvalaš earenoamáš vuhtiiváldin luondduealáhusain lea vuodđolága (731/1999) ja ON:a SP-soahpamuša 27. artihkala mielde ollašuttton nu, ahte bohccuid guohtunráffái, johtingeinnodagaide ja guohtoneatnamiidda čuohecci doaimmat ja daid vahátlaš váikkuhusaid dássi sáme-kultuvrii árvoštallo sierra. Dáid dási sihkkarastima várás berre árvoštallat dálá dili ja ovddidandárbbuid. Ráđđadallangeatnegasvuodát leat ovdanbukton eará seadáhusain.

3.6.14 Sámi giellaláhka

Sámi giellalága (1086/2003) dárkkuhussan lea oasistis dáhkidit sápmelaččaide vuodđolágas áshuvvon vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Ulbmilin lea, ahte sápmelaččaid vuoigatvuodta vuoiggalaš riektegeavvamii ja buorre hálddahussii dáhkiduvvo gielas beroškeahhtá ja dasa lassin sápmelaččaid giellalaš vuoigatvuodát ollašutttojit almmá, ahte daidda dárbbáša sierra doarjalit.

3.7 Boazodoalloláhka

Boazodoallolága (848/1990) mielde boazodoaluin ”oažžu dán lágas ásahuvvon ráddjehusaiguin bargat boazodoalloguovllus eatnama oamastus- dahje hálddašuvuoigatvuodas beroškeahtta”. Muotkeduoddara meahcceguovlu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet boazodoallolága dárkkuhan guvlui, mii lea čujuhuvvon earenoamážit boazodoalu várás. Dien namalas lágas celkojuvvo, ahte ”dán guovllu eatnama ii oaččo geavahit dainna lágiin, ahte das čuovvu fuomášahtti hehttehus boazodollui”.

3.8 Meahcceráđdehusa ásahan dikšun- ja geavahanulbmilat

Láhkaásaheamis meahcceguovllu guovdileamos ulbmilat dikšuma ja geavaheami plánemis leat meahcceluonddu seailuheapmi, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid oadjudeapmi ja maddái luonddu mánggabealat geavaheami – nugo vánddardeami ja virkkosmahttingeavaheami – vejolašvuodaid ovddideapmi. Dáid ulbmiliid ollašuttima čoavddadoaimmat leat:

1) Meahcceluonddu seailuheapmi

- eanaš oassi meahcceguovllus lea boaittoavádat
- huksema muddedallan
- bajásdollojuvvo beaktilis bearráigeahčču
- muddejuvvon, čielga meahccejohtaluslohpegeavat

2) Sámekultuvrra, boazodoalu ja eará luondduealáhusaid dorvudeapmi

- eanaš oassi meahcceguovllus lea boaittoavádat, váldogeavahanvuohkin luondduealáhusat
- oahpistanmateriálas buktojuvvojit ovdan sámekultuvrra earenoamášvuodát
- muddejuvvon, čielga meahccejohtaluslohpegeavat
- kulturárbbi ja dološbázahusaid seailun guovllus

3) Luonddu mánggabealat geavahanvejolašvuodaid sihkkarastin

- Meahcceráđdehusa virkkosmahttingeavaheami ovddideamis guovlu profilastojuvvo gáibi-deaddji meahcevánddardeami guovlun
- vánddardeami ja eará iešráđaláš áhpásmuvvama vejolašvuodaid oadjudeapmi
- vánddardeami dáláš bálvalusrusttegat fuolahuvvojit ja dollojit ortnegis
- oahpistanmateriála buvttadeapmi ja bajásdoallan.